

A szlengszótárkészítés műhelytitkaiból Megjegyzések legújabb szlengszótárunk margójára

1. Közel másfél évtized telt el azóta, hogy 1995-ben számba vettem az általam ismert magyar szlengszótárakat és a magyar szleng fontosabb, de nem önálló munkaként megjelent vagy kéziratot szójegyzékeit (KIS 1995). Az elmúlt tizenhárom évben jó pár újabb szlengszótár látott napvilágot, sőt az 1990-es évek közepe óta számolnunk kell a csak az interneten hozzáférhető kisebb-nagyobb művekkel is¹, ezért talán nem lesz tanulságok nélküli, ha az utóbbi időben némiképpen megerősödött magyar szlengkutatás szempontjából áttekintjük a magyar szleng lexikográfiáját, elsősorban azokat az elméleti és gyakorlati kérdéseket kiemelve, amelyek közvetlenül befolyásolják a szlengszótárak elkészítését.

Indokolja ezt az áttekintést az is, hogy az 1980-tól számítható modern magyar szlengkutatást (vö. KIS 1997: 256) főként a szótárak kiadása jellemzi. Jól mutatja ezt, hogy míg a szleng elméletével a „Szlengkutatás” sorozaton kívül más fórumokon alig foglalkoztak a magyar kutatók², addig 2008 végére az önálló kötetként hozzáférhető szlengszótárak száma elérte a harmincnolcat. Feltűnően nagy ez az utóbbi bő negyedszázadra jutó szám³, ha figyelembe vesszük,

¹ Ezekkel a munkákkal írásomban nem foglalkozom, de mindenképpen jelezni szeretném, hogy az internet is egyre fontosabb publikálási színterévé válik a szlengkutatásban kiválóan használható írásoknak. Az internetes források rendkívül sokfélék. Akad közöttük értelmező szótári jellegű, a nyomtatott munkákra emlékeztető szójegyzék, mint például POLGÁR TAMÁSNAK a katonaságról írott beszámolójához csatolt összeállítása (A katonai szleng: <http://tomcat.demoscene.hu/armyreport/szleng.htm>) vagy PÉLI ZOLTÁN GÁBOR „Sorkatona-szótár”-a (<http://www.konyv-e.hu/pdf/Sorkatona2.pdf>), de találunk különböző jellegzetesen internetes műfajú, interaktív szlengforrásokat is: fórumokat (ilyen a „SZLENG, SZLENG, SZLENG” topik az Index.hu Magyarulez fórumán: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9048955&la=82310298>), blogokat (pl. Szlengblog. A magyar nyelv alulnézetből: <http://szleng.blog.hu>), vagy éppen online szlengszótárakat (Hogy’ mondom: <http://www.hogymondom.hu>). Néhány további internetes szójegyzék adatai megtalálhatók a „Szótárak, könyvek, tanulmányok a magyar szleng témaköréből” c. gyűjteményben (http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/hu_slang.htm).

² Könyvnyi terjedelmüként talán csak SZABÓ DÁVID franciául íródott munkáját (SZABÓ D. 2004) és az általa szerkesztett idegen nyelvű konferenciakötetet (SZABÓ D. 2006) említhetjük.

³ Újabb szlengszótáraink számának „nagyágáról” beszélni természetesen csak relatíve lehet, hiszen a magyar szlengszótárak (akárcsak általában a magyar szótárak) mennyisége szinte össze sem mérhető a kategóriát vezető angol szótárakéval. JULIE COLEMAN, a többkötetes „A History of Cant and Slang Dictionaries” készítőjének számításai szerint, aki az 1560 és 1999 között íródott

hogy 1980 előtt mindössze kilenc szótár jelent meg a magyar szlengről (DOBOS 1898, JENŐ–VETŐ 1900, Államrendőrség 1911, KABDEBÓ 1918, SZIRMAY 1924, KÁLNAY–BENKES 1926, WHITE 1960, KISS K. 1963, MATIJEVICS 1972).

2. Az 1980-as években született szlengszótárak még sokban eltértek a következő két évtizedben őket követő utódaik többségétől, lévén ezek szűk körben forgalmazott szakmai kiadványok, amelyek vagy a bűnüldözés számára készített belső terjesztésű munkák (BOROSS–SZÜTS 1987), vagy eldugott nyelvészeti adattárak voltak (GÉMES 1982, CSÁNYINÉ 1987, KÖVESDI–SZILÁGYI 1988). Majd csak az 1980-as évek legvégén látott (láthatott) napvilágot az első nagyközönségnek szánt, modern szlengszótár, ANDRÁS T. LÁSZLÓ és KÖVECSES ZOLTÁN tezaurusz jellegű „Magyar–angol szlengszótár”-a (1989).

Természetesen ANDRÁS–KÖVECSES könyve után is jelentek meg kis példányszámú, szűkebb szakmai körnek szánt szlengszótárak (TÓTH K. 1990, KIS 1991, FÜLÖP 1991, THOMANN–TÓTH 1994, SZABÓ E. 2008; ezek egy része később a nagyközönség számára is hozzáférhetővé vált: KIS 1992, vö. még BOROSS–SZÜTS 1990), ám az 1990 óta tartó időszakot már inkább az jellemzi, hogy a különböző munkák igyekeztek az olvasók, érdeklődők szélesebb rétegeihez is eljutni.

A napjainkig megjelent szlengszótárak rendkívül heterogén képet mutatnak. Már 1999-ben is úgy látszott, hogy a megelőző „egy évtized meglepően nagy mennyiségű, bár legalább ugyanennyire vegyes színvonalú szlengszótárai azt mutatják, hogy meglehetősen eltérőek a szlenghez való közelítés okai: a nyelvi érdekességek bemutatásától az üzleti szándékon keresztül a tudományos feldolgozásig sok mindenre lehet példát mutatni” (KIS 1999: 294). A skála két végpontját — közöttük rendkívül széles átmeneti sávval — a szlengkutatói szempontból nézve is alapos, tudományos célú nyelvészeti szótárak és a pénzvadász könyvkiadók sikerhajhász, alig néhány új adatot tartalmazó, de még ezt is minden szempontból igénytelenül közreadó fércművei alkotják.

Ezen a helyzeten nem sokat változtattak az 1999 óta megjelent munkák sem, legfeljebb tovább árnyalódott a kép a skála két végpontja között. Akad újabb szlengszótáraink között az iskolai dolgozatok színvonalát sem elérő, alapítványi börtönkiadvány, ami egy hét évet börtönben töltött elítélt ötoldalas, 178 adatot (és jó pár helyesírási hibát is) tartalmazó szójegyzéke (FARKAS 2004), és talá-lunk sokéves munkával elkészült, igen alapos és terjedelmes, sok (tíz)ezer adatot feldolgozó, igazán értékes munkákat is (DAHN 1999, FENYVESI 2001). Modern szlengszótáraink összeállítói között vannak diákok (MAGYAR 2003) vagy a diákoktól bő harmincezer kifejezést összegyűjtő nyelvészek (HOFFMANN 1996) éppúgy, mint amatőr gyűjtők (TIMÁR–FAZAKAS 2003) vagy az amatőr gyűjtők

műveket vette figyelembe (COLEMAN 2009: 316), csak az 1990-es években több mint 300 angol szlengszótár jelent meg, de egy kivételével már az 1920-as évek óta nem volt olyan évtized, amikor legalább 100 szótár ne látott volna napvilágot.

munkáiból mazsoláztató nyelvművelők (SZÜTS 2008, KARDOS–SZÜTS 1995). (Külön érdekesség, hogy az ez utóbbi kötet „alapanyagául” szolgáló „Hogyan beszél ma az ifjúság?” pályázat nyertese három kiadásban is megjelentette győztes munkáját: RÓNAKY 1995/1997/1999.) Van szlengszótárunk, amelyik a magyar szlengkutatás elfeledett munkásainak állít emléket 50–100 évvel korábban használt kifejezéseket közreadva (ZOLNAY–GEDÉNYI 1996, vö. még FAZAKAS 1991), és olyan is készült, amelynek anyaga egy internetes fórumon gyűlt össze napról napra a fórumot meglátogatóknak köszönhetően (ÚJ 1997). Külön színt alkot a palettán a kétnyelvű szlengszótárak önmagában is heterogén (minőségű) csoportja FENYVESI (2001) és ANDRÁS–KÖVECSES (1989) már említett munkájától a Laude Kiadó kis füzetéig (Szleng szótár 1998; vö. még ANDRÁS–KÖVECSES 1991, TAKÁCS 2002, PÁTROVICS 2004, GERENCSEN 2004, KÖVECSES 2006a, 2006b).

3. Ezt a minőségileg is erősen változatos képet látva indokoltnak tartom, hogy rávilágítsunk néhány olyan kérdésre, amelyek tisztázatlansága buktatóként jelentkezik vagy jelentkezhetsz a szlengszótárak elkészítése során. A tárgyalandó problémák illusztrálására legutóbbi szlengszótárunkat, PARAPATICS ANDREA művét (PARAPATICS 2008) választottam, mert ez a munka minden szempontból (az adott mű elméleti megalapozottságának, szakirodalmi beágyazottságának, anyaggyűjtésének, szócikkek megszerkesztésének stb. kérdésében is) kiválóan alkalmas arra, hogy annak a napjainkban talán leggyakoribb szlengszótártípusnak a főbb jegyeit bemutassuk rajta, amely egyszerre kíván tudományos kiadvány és közönségsikerrel elérő olvasmány is lenni.

Maga a kötet a Tinta Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2008 októberében. PARAPATICS ANDREA művét a magyar nyelvű sajtó osztatlan lelkesedéssel üdvözölte⁴, és a nagyközönség körében is sikert aratott, a kiadó adatai szerint (<http://www.tintakiado.hu/hitlist.php>) ez a szótár volt a megjelenését követő két hónapban a legnagyobb példányszámban eladott kiadványuk. Mindezek mellett a kiadó szakmai szempontból is egyértelműen mintaértékű alkotásként tartja számon a „Szlengszótár”-t, ezért 2009 januárjában PARAPATICS ANDREA kapta

⁴ A Tinta Könyvkiadó a http://www.tintakiado.hu/book_view.php?id=184&content=newspaper oldalon tartja számon a kötetről a nyomtatott és az elektronikus sajtóban megjelent írásokat. 2009. március 12-én huszonhét cikket tartalmazott a lista, amelyből látható, hogy PARAPATICS ANDREA szótáráról hírt adott minden országos napilapunk (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Népszabadság, Népszava), továbbá beszámolt megjelenéséről több hetilap (Magyar Narancs, 168 óra, Magyar Demokrata, Élet és Tudomány), helyi újság (Tapolcai Újság) és a határon túli sajtó néhány képviselője mellett (Háromszék, Szabadság, Kárpáti Igaz Szó) számtalan internetes hírportál és fórum is a Litera.hu-tól és a Kultúra.hu-tól a Hír6.hu-n, a Transindexen, a Helyi Témán át az Infovilágig és a Stop.hu-ig. A szótárnak az internetezők körében gyorsan terjedő híret jól mutatja, hogy már megjelenése előtt (2008. szeptember 25-én, akkor még hibás címmel) bejegyezték a Wikipédián a „Magyar szlengszótárak listája” szócikkbe is (http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_szlengszótárak_listája).

meg az Arany Toll díjat⁵, amit a legnívósabb szótárt⁶ elkészítő szerzőnek ítél oda minden évben a Tinta Könyvkiadó.

Ilyen előzmények után nem tűnik indokolatlannak, ha írásomban a továbbiakban a szlengszótárkészítés nem is mindig oly evidens pontjaira rámutatni akarván PARAPATICS szótárának szövegét, a szerző nyíltan vagy bújtatva kimondott gondolatait és megoldásait nyomon követve igyekszem a véleményem szerint lényeges kérdéseket sorra venni. Nem önmagáért elemzem tehát a „Szlengszótár”-t, hanem elsősorban azért, mert ez a mű a magyarországi szlengszótárkiadás egyik tipikus példányaként értelmezhető, így a benne megfigyelt jelenségek feltárása remélhetőleg segít a magyar lexikográfia ezen ágának jobbá tételében.

Természetesen az is vitathatatlan, hogy ez a kötet önmagában is figyelemre méltó alkotás, a sajtó, az olvasók és a kiadó visszajelzése alapján pedig akár úgy is láthatnánk, hogy PARAPATICS ANDREA kötete révén egy olyan közönség- és szakmai igényeket is kielégítő mű látott napvilágot, amely a továbbiakban példaként állhat a szlengszótárakat készítőik előtt. Ez a tény mindenképpen indokoltá tenné e „mintaszótárnak”, napjaink legismertebb szlengszótárának a recenzió jellegű, alaposabb elemzését is, a benne foglalt pozitívumok és negatívumok arányos számbavételét (remélem, a szakma nem marad adós ennek elkészítésével), de én most — hangsúlyozni szeretném — csak „alapanyagként” használom e művet, pusztán azokat az elemeket kiragadva belőle, amelyek kérdéseket, gondokat, megoldandó problémákat vetnek fel. Céлом tehát nem PARAPATICS „Szlengszótár”-ának ismertetése vagy közvetlen bírálata (még ha ez óhatatlanul együtt is jár a belőle való válogatással), hanem egy jelenségkör felvázolása egy konkrét szlengszótár anyagán.

4. Látva eddigi szlengszótáraink erősen eltérő minőségét és céljait, a szlenggel foglalkozó kutatóban szinte magától vetődik fel a kérdés, ha egy új szótárral találkozunk: vajon melyik csoportba tartozik inkább az új mű, a tudományos igényű nyelvészeti munkák vagy a pénztermelő kiadói vállalkozások sorába? A válasz korántsem lényegtelen a szlengkutatás szempontjából, hiszen megbízhatatlan forrásokra támaszkodni a tudományos munka során meglehetősen kockázatos vállalkozás volna, az ilyen műveket vagy ki kell zárni a kutatásból, vagy rendkívül szigorú feltételekhez kell kötni a felhasználásukat. Szerencsére a kérdés eldöntése többnyire nem túl nehéz, még ha a kiadók teljesen érthető üzleti okokból igyekeznek is saját kiadványaikat tudományos igényű műként forgalmazni. Legfeljebb a szótárak megjelenését megelőző információk képesek még a szakembereket is félrevezetni.

Jól példázza ezt PARAPATICS ANDREA művének „előélete”, amely munkának a könyvesboltokba kerülése előtt bizvást reménykedhettünk, hogy egy újabb tu-

⁵ Ld. <http://kultura.hu/main.php?folderID=887&articleID=277998&ctag=articlelist&iid=1>.

⁶ Ld. <http://www.tintakiado.hu/aboutus.php>.

dományos alkotással gazdagodik a magyar szlengkutatás. A műnek a teljes magyar szlenget átfogó főcíme („Szlengszótár”), valamint a megjelenését megelőző hírverés és könyvbemutatók alapján a kötet napvilágra kerülését türelmetlenül váró, de a szótár előzményeit nem ismerő érdeklődők egy nagyszabású, magas színvonalon elkészített, jelentős mennyiségű új szóanyagot tartalmazó, szakmailag értékes könyv elkészültében bízhattak.

Azt, hogy efféle elvárásaink jogosnak tűntek, megerősítette az is, hogy a kötet születéséről első ízben a Magyar Tudományos Akadémia honlapja⁷ értesített hírül adva, hogy „Egy új magyar szlengszótárról” címmel 2008 májusában a Magyar Nyelvtudományi Társaságban tart előadást a szerző. Ezt követően júniusban a Nyelvészinfo körlevele hívta az érdeklődő szakmabelieket PARAPATICS ANDREA szótárának könyvbemutatójára.

A könyv körüli hírverés alapján is, melynek során a szerzőt következetesen nyelvészként említették⁸, joggal volt remélhető, hogy a nyelvészeti kiadványairól ismert Tinta Könyvkiadó egy a szlengkutatás oldaláról nézve is jól elkészített szlengszótárt készül megjelentetni. Egy olyan szótárt, amelynek mintájául nagyon sok közelmúltban vagy nem túl régen megjelent (bár inkább meghaladandó példaként említhető) munka szolgálhatott. — Hogy ez így történt-e, és hogy véleményem szerint is tudományos értékű művet jelentetett-e meg a kiadó, arra írásom végén válaszolok (bár ez témánk szempontjából szinte mellékes is).

5. A szlengszótárkészítés első lépése a kutatás tárgyának meghatározása és a szótárba felveendő anyag elhatárolása a (vizsgált) szlengbe nem tartozó, egyéb nyelvváltozatokétól. Először is a szleng és a nem szleng (köznyelv, nyelvjárás, hétköznapi beszélt nyelv, gyermeknyelv, szaknyelvek, kollokvializmusok, vulgárizmusok stb.) közötti határvonalat kell a kutatónak meghúznia.

Ez a feladat csak látszólag könnyű, a gyakorlatban azonban rengeteg buktatót rejteget. A probléma súlyát jelzi, hogy értelmező kéziszótárunk új kiadása (ÉKsz.²) például nem merte használni a *szleng* minősítést. Ahogy PUSZTAI FERENC írja: „Szinte kerülgetjük ezt a műszót”, „a szlenggel megjelölhető nyelvi tényeket hajlamosak vagyunk a *biz*(almas), ritkábban a *tréf*(ás) minősítés álruhájába öltöztetni; ha nem akarjuk argósítani, durvának, vulgárisnak vagy egyértelműen pejoratívnak minősíteni, illetőleg foglalkozást érzékeltető megnevezéssel jellegtelentíteni őket. Azt hiszem zavarunkban, jobb híján.” (1994: 419, 420).

⁷ Ld. [http://www.mta.hu/index.php?id=esemenyek&tx_calendar_pi1\[viewtime\]=1211407200&tx_calendar_pi1\[view\]=6&tx_calendar_pi1\[showUid\]=8397&cHash=c34560e21c](http://www.mta.hu/index.php?id=esemenyek&tx_calendar_pi1[viewtime]=1211407200&tx_calendar_pi1[view]=6&tx_calendar_pi1[showUid]=8397&cHash=c34560e21c).

⁸ Vö. „A nyelvész végzettségű Parapatics Andrea” (http://kecskemet.hir6.hu/cikk/19365/080925_megjelent_a_szlengszotar, <http://kultura.hu/main.php?folderID=1299&articleID=273644&ctag=articlelist&iid=1>). PARAPATICS ANDREÁRÓL egyébként a kötet megjelenése után megtudhattuk, hogy az ELTE elsőéves doktorandusza (ld. pl. a kötet fűlszövegének utolsó bekezdését), tehát bizonyítványa alapján valóban akár alapos nyelvészeti képzettséggel is rendelkezhet.

Nem véletlen, hogy újabb szótáraink kapcsán rendre felvetődik az a kérdés, hogy vajon teljes egészében szleng-e az adott műbe beválogatott nyelvi anyag.⁹ FODOR ISTVÁN (2000) egy egész tanulmányt szentelt a szleng/bizalmas köznyelv elválasztásának, és bár tökéletes megoldásra nem jutott (sőt következtetéseit elfogadhatatlannak tartom), de legalább két szlengszótár (DAHN 1999, KÖVECSÉS 1998) anyagán bemutatta a problémát, amelynek megoldása a szlengszótárkészítés egyik legsürgősebben megoldandó elméleti feladata lenne. (Vö. még MOLNÁR CSIKÓS 2006.)

5.1. Lássuk, milyen gondokat okozhat, ha a gyűjtő-szótárszerkesztő nem hoz elvi döntést a szleng/nem szleng elhatárolásában!

Elsősorban azt, amit PARAPATICS ANDREA vizsgálatunk alapanyagául választott munkájában tapasztalunk, hogy csak nehezen lesz megmondható, minek a szótára is az érintett mű valójában. A PARAPATICS-szótár anyaga sem a címben jelzett, sem az előszóban kissé bővebben kifejtett leírásnak nem felel meg, sőt még a kötetben bemutatott szókincs alapján sem állapítható meg egykönnyen a bemutatott nyelvváltozat típusa.

PARAPATICS ANDREA „A szótár tartalma” cím alatti bekezdésnyi fejezetben (9) tájékoztatja olvasóit munkájának jellegéről. Ebből a néhány sorból azt tudhatjuk meg, hogy ez a kötet egy „általános szlengszótár”. De hogy ez egy tematikájában általános szlengszótár-e, amiben az *általános* azt jelenti, hogy ’általánosan ismert, használt’ szlengszavakat tartalmaz (vö. KÖVECSÉS rövidítései között, 1998: XV), esetleg általánosan ismert, használt fogalmak szlengmegnevezéseit adja meg, vagy inkább a magyar általános szleng szótárának készült, ennek magyarázatával adós marad PARAPATICS ANDREA, és maga a szótárba felvett anyag sem nyújt segítséget a megfejtésben. A pontos magyarázat helyett csak valamiféle homályos körülírást találunk.¹⁰ Ebből a meglehetősen pontatlan szövegből azon-

⁹ Ez a probléma gyakran visszatér a szlengszótárakat lapozgatva. KÖVECSÉS gyűjteménye kapcsán KISS ESZTER így ír róla: „Meglepő továbbá a *gyermeknyelv* bizonyos szavainak, illetve a magyar nyelvben annyira gyakori *-i* végű becéző szavaknak a szlengbe való besorolása. Mi több: föllelhetetlen a válogatás koncepciója is! Mert ha szleng az *ágyikó*, akkor miért nem az a *házikó*, a *ládikó* vagy a *lábikó*? Ha bekerült a *cigi*, akkor hol marad a *csoki* és a *fagyi*, nem is beszélve a *csokifagyiról*. Ha szleng a *paci*, akkor valószínűleg szleng a *maci* meg a *naci* is. Szlengben beszélünk, ha apánkat *papának*, anyánkat *maminak* szólítjuk (vajon ha szleng a *papa*, akkor a *mama* miért nem?), és persze szleng szó az *öcsi*, s ennek analógiájára — bár a szótárban nem szerepel — valószínűleg az a *nagyi* és a *hugi* is. Ha *házibulit* mondunk, akkor is a szlenget használjuk, mert a standard nyelvi változat szerint csakis *összejövételre* vagy *partira* mehetünk; *bili* helyet a konformista beszélő *éjjeliedényt* tart az ágya alatt, *foci* helyett pedig kizárólag *futballt* néz. Szlengnek minősül ezenkívül a *laszti*, a *csini*, a *randi*, a *Trabi*, a *zsepi*, a többi *-i*-re végződő szó pedig nyilván csak helyhiány miatt maradt ki.” (KISS E. 1999: 1303).

¹⁰ „E szótár természetesen nem vállalkozik a magyar nyelv minden szlengjének [értsd: szlengszavának] közlésére, hanem címének megfelelően kétezer olyan szlengszót és -kifejezést tartalmaz, amelyekkel bármikor találkozhatunk napjainkban az újságokban, a televíziós műsorokban, az interneten, iskolai, munkahelyi, családi, baráti beszélgetések során vagy akár az utcán is. Ez a szlengszótár tehát nem tematikus: a diák-, a katonai, a sport-, a kábítószeres, a börtön- vagy bár-

ban nem derül ki, mitől „általános szlengszótár” PARAPATICS „Szlengszótár”-a. Annyiban természetesen „általános szleng” a közreadott szóállomány, hogy inkább a szerző korai huszonéves életkora és bölcsész érdeklődése érződik rajta úgy általában, nem pedig egy (vagy több) objektívan kiválasztott csoport létező nyelvhasználatának bemutatása. És „általános” azért is, mert szavainak jelentős része nem is szlengszó, hanem a hétköznapi beszélt nyelv szokásos (nagyon sok esetben már az ÉKsz.² által is szótárazott) fordulata.¹¹

Nem általános viszont ez a szótár, ha a szlenglexikográfia oldaláról nézzük, ugyanis az általános szlengszótárak típusába azokat a munkákat sorolhatjuk, amelyek egy szótáron belül igyekeznek bemutatni a szleng valamennyi fajtáját (KIS 1995: 84). PARAPATICS ANDREA munkája — épp saját maga által deklaráltan, mint látható a 10. lábjegyzetbeli terjedelmes idézetben — nem ilyen.

Ha viszont nem több szlengtípust is magában foglaló műről beszélünk, akkor még az a lehetőség vetődhet fel, hogy nem is általános szlengszótárra, hanem általánosság-szleng-szótárra gondolt a szerző munkája összeállításakor. Ezt nem tudhatjuk, mert semmi sem utal rá, de éppenséggel előfordulhat, hogy PARAPATICS az angol *general slang* (vö. BERREY–VAN DEN BARK 1954) mintájára alkotta meg az *általános szleng* kifejezést. Ettől azonban ez még nem lenne üdvöz-

mely más közösség szlengszókincséből csak olyan szavakat és kifejezéseket mutat be, amelyek csoporttól függetlenül lehetnek, azaz bárki ismerheti és használhatja. Nem kell például börtönben ülnünk ahhoz, hogy a *fekvő nyolcas* nehézségeiről gondolkodjunk, és bölcsészdiploma nélkül is beszélgethetünk a *tarisznyarások* olvasmányairól. Az viszont szükséges hozzá, hogy értsük e szavak szlengbeli jelentését — ehhez nyújt segítséget ez az általános szlengszótár.” (9).

Ez a néhány mondat számos ellentmondást tartalmaz, ami nem erősíti meg azt a reményünket, hogy alaposan kiérlelt gondolatokat írt le a szerző. Hiszen a szótár alcímét és a 125–43. oldal közötti mutatóját nézegetve elég nehezen értelmezhető, hogy vajon miért „nem tematikus” egy fogalomköri (azaz tematikus) szinonimamutatót tartalmazó szótár, amelynek adatait részben épp tematikájuk („bárki ismerheti”) alapján válogatták össze? Vagy az sem világos, hogy ha „a diák-, a katonai, a sport-, a kábítószeres, a börtön- vagy bármely más közösség szlengszókincséből” merít PARAPATICS ANDREA, akkor ezt az anyagot miért nem tekinti a diák-, a katonai, a sport-, a kábítószeres, a börtön- vagy bármely más közösség szlengszókincséhez tartozónak.

¹¹ Vö. pl. *aktakukac* 'egyhangú irodai munkát végző ember, hivatalnok', *anyázik* 'káromkodik', *Balcsi* 'Balaton', *balfasz* 'buta, szerencsétlen, ügyetlen ember', *hülyül* 'bolondozik', *jogsi* 'jogosítvány', *kamatyol* 'közösül', *kamu* 'valótlan állítás, füllentés', *kapcsol* 'felfog, megért', *kegyetlen* 'nagyon', *ketyere* 'ismeretlen rendeltetésű szerkezet', *kibas* 'szándékosan kellemetlenséget okoz', *kibukik* 'kikészül idegileg', *kicsinál* 'elbáncik', *kidob* 'kiadja az útját', *kidöglök* 'nagyon elfárad', *kigolyóz* 'kirekeszt, kitér', *kisül* 'kiderül', *kivan* 'fáradt', *kiveséz* 'részletesen megbeszél', *kóceráj* 'elhanyagolt helyiség, üzlet', *kütyü* 'apró műszer', *lerobban* 'elromlik, megbetegszik', *lóg* 'iskolát, munkahelyet kerül', *rábaszik* 'póru jár', *ramaty* 'rossz, gyenge minőségű', *zabos* 'dühös', *zsuga* 'kártya', *zsugás* 'kártyás', *zsugázik* 'kártyázik' stb.

A magam részéről még az *izomagyú* 'izmos, de buta', *ká* 'prostituált, kurva', *kagylózik* 'hallgatódik', *kajakos* 'izmos', *kajál* 'eszik', *kajás* 'éhes', *karó* 'elégetlen osztályzat' szavakat is inkább látom egy köznyelvi értelmező, mintsem szlengszótárba illőnek. Egyébként nemcsak a szavak, hanem a szólások között is gyakran jelentkezik az a probléma, hogy nem szlengbe tartozó kifejezéseket vesz fel gyűjteményébe a szerző: *ahogy esik, úgy puffan; áll a zászló; az baszna be; azt hiszi, a bab is hús; azt hiszi, hogy ő fújja a passzátszelet; azt hiszi, ő a jani; beleköt az élő fába is; beüt a krach*, hogy csak a szótár elejéről válogassunk.

lendő megoldás, mert a szleng ezen fajtáját *közszleng*-nek szokás inkább nevezni a magyar szakirodalomban (KIS 1997: 250–1).

5.2. Bizonyára az „általános szleng(szótár)” körüli bizonytalanságokat jelzi a 11. lábjegyzetben elősorolt és a szótár bármelyik oldalát felütve könnyedén további példákkal szaporítható nemszleng-szavak (azaz a PARAPATICSnál szlengként szótárazott hétköznapi társalgásbeli, népnyelvi, köznyelvi kifejezések) problémája.

Mivel PARAPATICS ANDREA nem döntötte el, hogy milyen szlenget szeretne szótári formában feldolgozni, vagy hogy melyik csoportnak a szlengjét akarja feltárni, a kötetbe bekerült anyag csakis esetleges lehet. A fiatal szerző vállalkozása egy csak szlengkifejezéseket tartalmazó szótár elkészítésére szinte eleve esélytelen volt ilyen elméleti háttérrel, hiszen ő lényegében arra vállalkozott, hogy egy beszélők nélküli szókincsből, a szócikkek szintjén önmagukban megálló szavakból, jelentésekből állít össze egy szlengszótárt. A szleng (és még inkább egy-egy szlengszó) önmagában azonban többnyire megragadhatatlan.

Egy szóról ugyanis két esetben állítható biztosan, hogy szlengszó: (1) első sorban akkor, ha egy jól körülhatárolható csoport azt állítja róla, hogy szlengbeszédében használja (vagy még inkább, ha nem is explicit módon kifejti, hanem nyelvhasználatával bizonyítja ezt a tényt). A szleng ugyanis nem más, mint amit a beszélői annak tartanak. Azt kell tehát tudnunk, hogy az adott szó egy közösség szlengjének a része-e. Ha ezt nem lehetséges megállapítani (mert például olyan szlenget akarunk vizsgálni, mint a közszleng, amelynek nem lehet jól körülhatárolható beszélőcsoportját meghatározni), akkor csak olyan szavakat vehetünk fel a szótárunkba, amelyek (2) önmagukban hordozzák a „szlengséget”, a szleng valamiféle (esetleg vitatható, de mégiscsak) előre meghatározott kritériumait.

Míg az előbbi eljárást, a csoportokhoz kötött és a beszélői által azonosított szlengnek a gyűjtését sokan szokták választani (már ha beszélhetünk egyáltalán tudatos választásról), addig a szleng kritériumainak a felállítására, vagyis azoknak a jegyeknek a számbavételére, hogy mitől szleng a szleng, alig vállalkozik valaki (vö. DUMAS–LIGHTER 2002 próbálkozását ez ügyben).

PARAPATICS ANDREA egyik lehetőséget sem választotta, ezért aztán olvasóinak nagyon sokszor támad az az érzése, hogy a szlengszótárban nem szlengszavakkal találkozunk. Hiszen például mitől lennének szlengszavak a *puccos* ’elegáns’, *szirszar* ’hitvány, jelentéktelen’, *turha* ’köpet’, *zabos* ’dühös’, *zuhé* ’eső’ stb. vagy az imént a 11. lábjegyzetben említett köznyelvi szavak? Mindezeket megtaláljuk értelmező és tájnyelvi szótárainkban is. De nemcsak a szótárazottság megléte vagy az épp a szerző által emlegetett „legfrissebbség-élmény” hiánya (vö. „a magyar nyelv legfrissebb jelenségei”, 12) szól ezen kifejezések szleng volta ellen, hanem a beszélők nyelvi tapasztalatai, a szerzőével nem egybeeső nyelvérzéke is. Ezért gyakran az az érzésünk, hogy a PARAPATICS ANDREA által felsorolt fordulatok inkább népi vagy hétköznapi nyelvi szólások, kifejezések, a ma-

gyar nyelv közkeletű fordulatai, melyeket a szerző életkoránál, anyanyelvjárásánál, nyelvi neveltetésénél (azaz nyelvi szocializációjánál és alapnyelvénél) fogva egyszerűen nem ismert és/vagy nem használt korábban. A *le van gatyásodva* 'szegény', az *összeröffenés* 'találkozó', a *pikkel* 'haragszik', a *szarul* 'rosszul', a *szarozik* 'piszmoz, vacakol' valószínűleg csak számára minősülnek szlengnek, de ezeknek a „Szlengszótár” szóállományának legalább felét (!) kitevő kifejezéseknek a szlengségét semmi sem bizonyítja a gyűjteményben.

Hemzsegnek PARAPATICSnál a gyermeknyelv és a jól ismert „ubisali-édi-nyelv” kicsinyítő képzős szavai is (*gyümi, gyümisali, husi, kabi, kabcsi, kari, kazi, keri, kolbi, komcsi, konci, kori, koszi, köri, kösi, kövi, külcsi, plüsi, szabi, szabibölcsész, szemcsi, szeriz, szerkiz, szoli, szomcsi, szontyi, sztracsi, szunyi, szupi, tali, teki, törcsi, ubi, undi, uzsi, üzi, vizsi, zsepi* stb. stb.), de nem tudni, miért pont ezek minősülnek szlengnek, és azt se tudni, hogy ezekben mi mutatja, hogy a beszélő nyelvbe szlengként kerültek be, és nem az óvodáskorból öröztek meg.

6. Ennek az eddigiekben hosszasan tárgyalt szleng/nem szleng problémakörnek a jelentőségét nem lehet túlhangsúlyozni, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy szlengszótáraink készítői vajmi keveset szoktak foglalkozni vele, hanem mintegy elvágva a gordiuszi csomót, egy „megfelelő” cím kiválasztásával megoldottnak vélik a szótárakban tárgyalt szleng(szókinccs) elhatárolásának és meghatározásának kérdését. Bizonyára úgy gondolják, hogy a mű címe elegendő útbaigazítás az érdeklődő olvasó vagy szakember számára. Ez természetesen lehet így, hiszen „A magyar diáknyelv és szótára” cím alapján (DOBOS 1898) a magyar diáknyelv lehetőségeihez képest teljes szótárát és e csoportnyelv leírását reméljük kézbe venni (és ezt is kapjuk), míg „A lenti laktanya katonáinak nyelvhasználata 1985/86” cím (FÜLÖP 1991) jóval szerényebb célokat sejtet. Újabb (elsősorban a nagyközönségnek szánt) szótáraink azonban gyakran nem ezt a címadási gyakorlatot követik, előfordul, hogy szerző vagy a kiadó feltűnő, attraktív címet akar adni a kötetnek, mint a „Mini-tini-szótár” vagy a „Bakaduma” esetében (HOFFMANN 1996, KIS 1992, vö. SZILÁGYI 1992: 428). Ezekben a szótárakban az alcímek pótolják a főcím által eltakart információt („A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára”, „A mai magyar katonai szleng szótára”).

Ez tudományosan szánt kiadványok esetében nem a legjobb megoldás, de még mindig szerencsésebb, mint amikor a (fő)cím sokkal többet ígér, mint amennyit a könyv nyújtani tud vagy akar. KÖVECSÉS ZOLTÁN „Magyar szlengszótár”-a (1998) kapcsán például teljes joggal írta SZILÁGYI MÁRTON, hogy a „könyv címe (...) túlzottan nagyra látó (...): terjedelme és a felvett címszavak mennyisége szerint ugyanis inkább kisszótárról van szó, ráadásul a címadás még csak arra sem volt tekintettel, hogy a szóanyag szűkítettségét valamiféleképpen — kronológiailag, területileg vagy szociológiailag — jelezze. A kötet tehát olyasmint ígér, amit biztosan nem tudhat teljesíteni: a magyar szleng szótárának elkészültét sugallja.” (SZILÁGYI 1999: 12).

Ugyanez a helyzet PARAPATICS ANDREA szótárával is, melynek szerzője, úgy látszik, nem tanult a munkája közvetlen előzményének tekinthető KÖVECSESFÉLE „Magyar szlengszótár” címválasztási hibájából: akárha PARAPATICS szótáráról írta volna SZILÁGYI MÁRTON az előbb idézett mondatokat. Ilyen módon nem is csoda, ha a — mint erről már szó volt — hosszas reklámkampány után 2008 októberében végre hozzáférhetővé vált „Szlengszótár” már első pillantásra lehűtötte „a” magyar szlengszótárra várakozók reményeit. Ez a kötet ugyanis — főcímével ellentétben (ami bizonyára a szerző és a kiadó ebbéli vágyait fogalmazza meg) — nem „a” magyar szleng, de még csak nem is „a” magyar közszleng szótára. Ebből a szempontból még az alcíme is („A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval”) félrevezető, hiszen — mint rövid szemrevételezés után bárki láthatja — a mai magyar szlengnek csak egy szűk köréből merít a szerző.

7. A szleng/nem szleng választóvonal rendkívül nehezen kezelhető problémájának a megoldásában a szleng fogalmának meghatározása lehet elsősorban segítségünkre, vagy ennek híján legalább a szerző által szlengnek tekintett jelenségek elvi körülhatárolása. Ebben a talán legfontosabb, bár kétségkívül elméleti és nem a szótárírás közvetlen gyakorlatát érintő kérdéskörben azonban meglehetősen gyenge lábakon áll szlengszótáraink egy része, jóllehet már a legkorábbi munkák is jó példát mutatnak a kísérő-magyarázó, a szleng általános kérdéseit is érintő tanulmányok közlésére: DOBOS (1898: 3–25) vagy JENŐ–VETŐ munkájában (1900: 3–47) alapos elemzés szól a kérdésről, SZIRMAY szótárához pedig immáron nyelvész, BALASSA JÓZSEF írt bevezetőt „A magyar tolvajnyelvről” (1924: 3–14). Még KABDEBŐ könyvecskéje is fontosnak tartotta az általa szótárazott jassznyelv és beszélőinek rövid bemutatását (1918: 5–9).

Ezek a (bevezető) tanulmányok természetesen nemcsak a szerző használta szlengfogalom megvilágításához szükségesek, hanem ahhoz is, hogy maga a gyűjtemény a tudományos kutatás számára használható legyen. A kísérő tanulmányok tartalmazhatják ugyanis az összegyűjtött anyag értelmezését. A legtöbb szótár azonban jóformán meg sem kísérel az interpretálást. Ennek az okát SZILÁGYI MÁRTON abban látja, hogy a kutatók a kényelmesebb utat választva inkább egyféle ideológia mögé bújnak: „valakinek vállalnia kell az előkészület, az anyagfeltárás aprómunkáját a majdan s más által elvégzendő szintézis érdekében. Mivel a nyelvészet számos részterületének, így a csoportnyelvkutatásnak is, a legfőbb elérendő ideálja a Nagy Szótár (vagy nagyszótár), az anyaggyűjtés éthosza igen hasznos: ki-ki a keze alá dolgozik annak az igazi, szintetizáló elméjű nyelvésznek, aki majd betetőzi a vállalkozást, így adván utólag értelmet az összes előkészületnek. A baj csupán az, hogy ez a gondolkodásmód gyakran elfedi a tudományos kutatómunka igazi tétjét, az anyaggyűjtésnek és az anyag értelmezésének egymásra vonatkozását. Illúzió ugyanis azt hinni, hogy az interpretáció ugyanolyan gondossággal és részletességgel végezhető el jóval később és más által, mint ha maga a

gyűjtő tenné meg — gyakorlatilag már a gyűjtés pillanatában. Olyan megfigyelések is elveszhetnek e mulasztás miatt, amelyeket lehetetlen pótolni. Ez pedig már a mechanikus, szavakat vadászó csoportnyelvi gyűjtés értelmét kérdőjelezheti meg: — hiszen a gyűjtő gondolati igényessége nélkül csak eleve korlátozott felhasználásra van módja a szintézis készítőjének is.” (SZILÁGYI 1992: 429–30).

Ez a SZILÁGYI említette mentegetőző ideológia természetesen csak a tudományos célú szótárakra vonatkozik, az üzleti célú munkákban még erre sincs szükség, elég azt feltételezni, hogy a hétköznapi olvasókat csak zavarná a hosszú, tudományos okfejtés, tehát ezt nem is kell elkészíteni. Ennek a következménye aztán így is, úgy is az egyes szótárak elméleti háttérének hiánya vagy ennek a háttérnek a nem eléggé alapos kidolgozottsága lehet.

Ez az egyes szótárak elméleti megalapozatlanságából eredő módszertani hiba leglátványosabban a (szleng fogalmi meghatározásának bizonytalanságával szorosán összefüggő) szakszóhasználati problémákban bukkan elő. (Például BOROSS és SZÜTS nagy gyakorisággal használja az *argó*-ból és a *tolvajnyelv*-ből teljesen fölöslegesen kontaminált, szakszerűtlen *argónyelv* kifejezést: 1990: 3–11.) Egyáltalán nem ritkaság, ha a szlengkutató azt tapasztalja, hogy a szlengszótárak készítői nem jól körülhatárolt fogalmakkal és módszerekkel dolgoznak. Úgy tűnik, ezek a szlengkutatók számára kulcsfontosságú kérdések nem különösebben szokták érdekelni a szótárak összeállítóit.

Nem minden esetben lényegi, ennek ellenére mégis árulkodó, az alapos szakmai előismeretek hiányát mutató hiba az önkényes „terminushasználat”, azaz ha valaki nem a nyelvészetben megszokott jelentésben használja a szavakat. PARAPATICS ANDREÁnál kötetének szöveges (nem szócikk) részében (7–12) — ennek kis terjedelme ellenére is — több pontatlanul vagy hibásan használt (szak)szót is találhatunk, ilyen például a ’titkosnyelv, kriptolektus’ jelentésben alkalmazott *kód*, *virágn nyelv*, *tolvajnyelv*.¹²

¹² Vö. „egy szlengszó vagy -kifejezés sokszor éppen azért születik, hogy mintegy nyelvi » k ó d k é n t « [a ritkított kiemelések itt és a továbbiakban is tölem származnak — K. T.] megfejtethetetlen legyen a beavatatlanok számára, és/vagy kiemelje a közlőt társai közül” (7), „olyan » k ó d s z a v a k a t « használ (...) E szlengszótár számos ilyen k ó d o t feltör” (12). Tekintettel arra, hogy a *kód* a szociolingvisztika terminusaként széles körben bevett jelentéssel bír (’az a konkrét dialektus vagy nyelv, amelyet valaki egy adott alkalommal használatra kiválaszt; olyan rendszer, amelyet két vagy több fél közötti kommunikációra használnak’: WARDHAUGH 1995: 89), nem célszerű ettől eltérő (’titkosnyelv’) értelemben alkalmazni. Már csak azért sem, mert a szó a köznyelvben ennek épp az ellenkezőjét jelenti: ’megállapodás szerinti jelek v. szimbólumok rendszere, amellyel vmely információ egyértelműen visszaadható; jelkulcs’ (ÉKsz.² 721).

„Az elem újdonsága, expresszivitása viszont éppen ezen [ti. titkosnyelvi] funkcióinak elvesztését indukálja: szélesebb körben elterjedve már sem egyedi, sem v i r á g n y e l v i nem lesz” — írja a szerző. A *virágn nyelv* azonban szintén nem a PARAPATICS által mondani akart titkosnyelvet jelenti, hanem a ’szerelmi közlésnek — hagyomány szerint — vmely virággal v. nevével való kifejezésé’-t, vagy ’óvatosságból, tapintatból haszn. jelképes kifejezőmód’-ot (ÉKsz.² 1466).

Hasonló tévedésen alapul a *tolvajnyelv* ’bűnözők nyelve; csoportnyelv, zsargon’ szónak (vö. ÉKsz.² 1353) ’titkosnyelv’ jelentésben való használata is (12; az érintett szövegrészt írásomban a 86. oldalon idézem is, ld. ott).

A szerző leggyakoribb szakszóhasználati hibája azonban nem ezek közül kerül ki, hanem éppen a szlengkutatás (és egy szlengszótár) legfontosabb terminusának, a *szleng*-nek az önkényesen bevezetett (a szaknyelvhasználat oldaláról nézve: hibás) jelentésben való alkalmazásában.

Egy szlengről szóló munkától vitathatatlanul elvárható lenne, hogy központi szakkifejezését, a *szleng*-et pontosan használja. Ennek a követelménynek PARAPATICS ANDREA nem tesz eleget. Természetesen alkalmazza a *szleng* terminust 'olyan csoportnyelv, mely kis létszámú, sok időt együtt töltő, azonos foglalkozású vagy érdeklődési körű csoportokban születik, és fontos társas szerepet tölt be ezekben a közösségekben: erősíti az összetartozás érzését, és elkülöníti az adott közösséget a többitől' jelentésben, viszont feltűnően sokszor szerepel nála a *szleng* 'szlengszó, szlengkifejezés' értelemben is.¹³ Ez a szlenggel foglalkozó nyelvészeti munkákban meglehetősen szokatlan és véleményem szerint teljességgel hibás eljárás. Olyasféle metonimikus jelentésváltozás húzódik meg mögötte, mint ha a *tolvajnyelv* az 'argó' mellett 'tolvajnyelvi szó'-t is jelentene. Eddig sem a magyar, sem a külföldi szlengkutatásban nem találkoztam a szónak efféle használatával, és továbbra sem látom, hogy bármi indokolná ezt a pongyolaságból eredő szakszóhasználatot. Az semmiképpen nem érv mellette, hogy — mint épp maga PARAPATICS ANDREA a tanúság rá — a magyarban (azaz néhány magyarul beszélő ember idiolektusában) immár kialakult a *szleng*-nek a 'szlengszó' jelentése is. (E jelentésnek egyébként a köznyelvi státusa is kérdéses egyelőre számomra; az ÉKsz.² mindenesetre nem tartalmazza.)

8. A *szleng* terminus használata elvileg megmutathatja, hogy egy-egy szótár készítője miként értelmezi a szlenget mint nyelvváltozatot. PARAPATICS ANDREA könyve bevezető szövegében tér ki erre, de választ igazából nem sikerül találnia. A kérdést feszegetve először is kifejti — elég nyilvánvalóan KÖVECSES ZOLTÁN több helyen publikált (1997: 7–13, 1998: XIX–XXXIII) megoldására támaszkodva (bár a „hivatkozást” a felhasznált irodalom jegyzékére hagyva) —, hogy a szleng olyan komplex jelenség, melynek „lényegét az imént részletezett (?) társadalmi, pszichológiai, nyelvi, valamint további — nyelvhasználati, sti-

¹³ Jelen írásom különböző helyein (más vonatkozásban) hét olyan példát is idézek PARAPATICS ANDREÁTÓL, amelyekben a *szleng* 'szlengszó' jelentésben fordul elő, de ezen idézetek számát még továbbiakkal is szaporíthatjuk: „Szépítő s z l e n g g e l jelölhetünk például egy köznyelvben tabuként kezelt fogalmat (...), de betölthet a s z l e n g egy esetleges nyelvi kifejezésbeli hiányt is” (7), „A magyar szlenghasználó nagy többségben színesíti beszédét olyan szavakkal, amelyek (...) egy idegen nyelvi — általában angol és német — s z l e n g tükörfordításai” (7), „»Valódi« s z l e n g n e k tartom az olyan szóösszetételeket és kifejezéseket” (8), „Ezért az egy s z l e n g h e z tartozó jelentéseket minden szempontból külön elemeztük és külön példamondattal is szemléltettük (...) Mint láthatjuk, az egy s z l e n g h e z tartozó jelentések sokszor igen különbözőek lehetnek” (10), „Számos olyan s z l e n g létezik mai nyelvünkben, amely egy-egy nép- vagy embercsoportot gúnyosan vagy lekicsinylően jelöl (...), vagy egy népvétet használt fel s z l e n g k é n t negatív cselekedetek, tulajdonságok megnevezésére” (10–1) stb.

lisztikai, stb. — tényezőinek bemutatásával és más fogalmaktól való elhatárolása során közelíthetjük meg” (8).¹⁴ Azon túl, hogy a szerző ténylegesen nem is részletezi azokat a tényezőket, amelyekre a szleng meghatározásában itt alapoz, a szöveg folytatásából sem derül ki, hogy meglátása szerint mi is a szleng. Leírásából csak azt tudjuk meg, hogy a szleng nem nyelvjárás, nem zsargon, nem (csak) ifjúsági vagy diáknyelv, és hogy ezt a (végül meg nem határozott) szlenget nem nevezhetjük BÁRCZI GÉZA nyomán „pesti nyelv”-nek.¹⁵ Épp ezért „Magyar műszó híján angol példára tehát szlengnek nevezzük azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek az előző bekezdésekben felsorolt kritériumoknak megfelelnek” (8–9).

Rejtély, hogy PARAPATICS mire gondolhatott „az előző bekezdésekben felsorolt kritériumok”-kal, abban a bekezdésben ugyanis semmiféle „kritérium” nincs, mindössze arról esik szó, hogy a szlenget manapság bárki használhatja, és hogy a „szlenges kifejezésmódnak ma már csak a nyelvhasználati helyénvalóság szabhat korlátokat” (8). Továbbá megtudjuk ebből a bekezdésből azt is (vajon ez is a szleng meghatározására vonatkozó kritérium?), hogy meggondolandó, „hogy ha valaki *fejtagításon* vesz részt, annak valóban hasznos-e a továbbképzés, és hogy aki *szeriz* vagy *imcsiz* valakit, az lehet-e igazán szerelmes” (8).

Miután a szerző lényegében nem válaszol a saját maga által feltett „De mi is voltaképpen a szleng?” (8) kérdésre, nem marad más lehetőségünk, mint a szótár gyakorlata alapján (azaz a felvett szavaknak, a szókincs tematikájának a segítségével, az e tematika alapján valószínűsíthető szlengbeszélők azonosítása révén) kitalálni, mit tekinthetett PARAPATICS ANDREA szlengnek. Áttekintve a szótár anyagát nem túl nehéz rájöttünk arra, hogy hiába jelentette ki a szerző, hogy a szleng „nem (csak) ifjúsági vagy diáknyelv” (8), valójában szótára (mint az alcím mondja: a mai magyar szleng szótára) a fiatalok nyelvét, azaz az ifjúsági nyelvet mutatja be. A kötet tele van a tizen-huszonévesek életmódjához, érdeklődéséhez, szórakozásához, világnézetéhez, az iskolai és egyetemi (bölcészkar) élethez kapcsolódó jellegzetes kifejezésekkel.¹⁶

Szóállománya mellett nyilvánvalóan mutatja a szótárban közreadott szleng ifjúsági nyelvi jellegét a kötet fülszövege is, ami egyértelműen a középiskolás

¹⁴ Ez az utóbbi módszer (a szleng más fogalmaktól való elhatárolása) ANDERSSON és TRUDGILL szintén hivatkozás nélkül maradt egyik munkájából ismert a magyar nyelvű szlengkutatásban (1999: 249–53).

¹⁵ Azt azért nem árt tudatosítani, hogy több évtizede már nem is akarja senki sem *pesti nyelv*-nek nevezni (vagy inkább a pesti nyelvvel azonosítani) a szlenget, és tegyük hozzá, annak idején BÁRCZI sem akarta, ezért az idézőjel a „*pesti nyelv*” mellett (vö. BÁRCZI 1942: 73, 2. jegyz.).

¹⁶ E kifejezések jó része bizonyára PARAPATICS ANDREÁNAK a 2006-ban a Napút című folyóirat szerkesztősége által meghirdetett „Így beszélünk mi” c. d i á k n y e l v i szógyűjtő pályázatán első helyezést elért (<http://www.e-nyelv.hu/2007-02-26/diaknyelvi-szogyujtes>) munkájából való.

(korú) fiatalokhoz és a nyelvükről szól:¹⁷ „Ezzel a bibliával tuti, hogy bevágódsz a lélekidomárodnál: így vili lesz neki, hogy mit rizzázol. És még az ősökkel is együtt mazsizhattok belőle, akik valszeg salátává olvassák majd.” Hevenyészett „fordításban”: Ezzel a könyvvel biztos, hogy megkedvelteted magad az osztályfőnököddel: így érthető lesz neki, hogy mit beszélsz. És még a szülőkkel is együtt válogathattok belőle, akik valószínűleg rongyossá olvassák majd.

A fiatalok nyelvének bemutatását jelzi a szerző részéről az is, hogy „nem titkolt” céljai között kiemelt helyen szerepel a szülők és tanárok tájékoztatása, felvilágosítása gyermekeik, tanítványaik szlengjéről, ami PARAPATICS szerint titkosnyelvként funkcionál „nemcsak a hatóságok, hanem a szülők és a pedagógusok előtt is” (12).

9. Tovább vizsgálva a kötet szóállományát nemcsak a feldolgozott nyelvi anyag érvényességi körének problémakörével szembesülünk (azzal tudniillik, hogy mi is a szleng a szerző szerint, hogy kik is beszélhetik ezt a szlenget, és hogy mennyiben igaz, hogy „a” magyar szleng szótárát tartjuk a kezünkben), hanem azzal is, hogy ennek a szlengszókincsnek a forrásai sem egyértelműek, mert a szerző jelentős mennyiségben nem saját gyűjtésére támaszkodik, hanem korábban megjelent munkákból vesz át kifejezéseket.

Átnézve és bő tíz százalékában részletesen is ellenőrizve szócikkeit az látszik, hogy PARAPATICS szótára egy nagyobb részben korábbi munkákból véletlenszerűen összeválogatott, kisebb részben pedig teljesen esetlegesen, a szerző ismerősi köréből¹⁸ összegyűlt szóanyagot bemutató betűrendes könyvecske.

Az az eljárás, hogy szlengszótáraink — külön jelzés nélkül — átvesszik korábbi munkák szóanyagát, nem szokatlan. Már a legkorábbi tolvajnyelvi szótáraink szócikkeit és jelentésmegadásait átnézve is látszik, hogy milyen nagy mértékűek az átfedések. Például SZIRMAY ISTVÁN híres tolvajnyelvi szótárának (1924) anyaga jelentős részben az Államrendőrség szótárából (1911) származik, ez utóbbi viszont JENŐ–VETŐ (1900) és BERKES KÁLMÁN munkáját (1888) másolta.

Mindazonáltal két kérdés is adódik e problémakör kapcsán: (1) Mennyiben elfogadható a nyelvi anyag egyik szótárból a másikba való átemelése, mi indokolhatja ezt az eljárást? (2) Vajon a jelzetlen átvételek miatt — amikor is nem derül ki, hogy milyen (társadalmi helyzetű, foglalkozású, lakóhelyű, életkorú

¹⁷ A fiatalokra mint a szótár célcsoportjára mutat az is, hogy a kötet Az Ékesszólás Kiskönyvtára sorozatban látott napvilágot, ami a kiadó meghatározása szerint „A tanulóifjúság számára kifejlesztett 180-200 oldalas, kisméretű, praktikus kézikönyvek sorozata, kedvező árfekvésben” (<http://www.tintakiado.hu/aboutus.php>).

¹⁸ „A szerző — maga is fiatal lévén — elsősorban személyes környezetéből gyűjtötte be a szótárt alkotó kifejezéseket. A barátok és ismerősök mellett a különböző járművek törzsközönsége, valamint az internetes fórumok és blogok is hasznos forrásnak bizonyultak — mondta az MTI-nek Parapatics Andrea” (http://kecskemet.hir6.hu/cikk/19365/080925_megjelent_a_szlengszotar). Vö. még a szerző köszönetnyilvánításában mondottakkal: „Hálás köszönetem (...) családomnak, barátainak és ismerőseimnek a támogatásért és az új szlengekért [értsd: szlengszavakért]” (12).

stb.) csoport szlengjét milyen másik szlenggel összekeverve adja közre a szótár — mennyiben tekinthető hitelesnek az adott szlengszótár, felhasználható-e tudományos célokra, egyáltalán megállapítható-e egy ilyen munkáról, mely szlengtípus szavait, kifejezéseit tartalmazza?

Az első kérdés kapcsán, hogy mennyiben fogadható el a nyelvi anyag egyik szótárból másikba való átemelése, természetesen nem mondhatunk általános véleményt. Ennek a „másolásnak” az oka és a megítélése nyilvánvalóan más volt száz éve, és más napjainkban. Manapság azonban azon az elfogadhatatlan magyarázaton túl, hogy így sokkal könnyebben lehet terjedelmesebb munkákat gyártani, semmi sem indokolja az efféle szerzői/szerkesztői eljárást. Ha a forrásként megjelölt kötetek könnyedén hozzáférhetők, azaz nem könyvritkaságok, ha maguk is ott sorakoznak a belőlük összeállított mű mellett a könyvespolcon, akkor csak az adhat értelmet a nagy mértékű átvételnek, ha ezáltal valami újat kaphatunk, ha az új szótár a korábbiak anyagát nemcsak átveszi, hanem például összegzi, szintetizálja, új szempontból dolgozza fel.

Ha azonban a szerző épp azt hangsúlyozza, hogy a „szótár anyagát jelentős részben a saját gyűjtés adja¹⁹, amelyet az alább feltüntetett korábbi szótárak ma is ismert és aktuális szlengjei [értsd: szlengszavai] egészítenek ki” (PARAPATICS 2008: 9), akkor elfogadhatatlan, hogy szócikkei kétharmadukban megegyezzenek az általa forrásként megadott művekben fellelhetőekkel. Egy a mai szlenget bemutatni akaró gyűjteményben semmi értelme sincs régebbi szleng- (és még inkább: a nem szleng)szótárak anyagát közvetlenül felhasználni, újraközölni.

Az természetesen könnyen előfordulhat, amennyiben a kutató, a szótár készítője meghatározott csoport(ok)tól gyűjti anyagát, hogy a felgyűlt szókincs — akár jelentős részben is — egybeesik hasonló (életmódú, életkorú stb.) csoportok már szótárazott szókincsével. Ez a helyzet azonban nem vonatkozik PARAPATICS ANDREA munkájára, hiszen ő nem konkrét, valós, azonosítható csoport(ok)tól gyűjtött ellenőrizhető módszerrel, hanem saját bevallása szerint is esetlegesen, véletlenszerűen eléje kerülő adatokat jegyzett fel (erről ld. a 18. lábjegyzetben írottakat). Egy ilyen érdekességeket szemezgető gyűjtés esetében csak olyan szókincsanyag közreadásának van némi értelme, ami teljesen új, eddig még nem szótárazott adatokat tartalmaz.

Hogy ez nem így van, azt bizonyítják a „Szlengszótár” általam visszakeresett I, J és K betűkkel kezdődő címszavai, amelyek (különösen a K betűsök) között alig találni olyan szót, ami ne fordulna elő már „A saját gyűjtés mellett felhasz-

¹⁹ Itt jegyzem meg, hogy PARAPATICS ANDREA sehol sem szól adatgyűjtéséről. Ilyenformán róla is elmondhatjuk — akárcsak SZILÁGYI mondta KÖVECSESRŐL —, hogy „egy szót sem veszteget a nyelvi anyag összegyűjtésének módszertanára, pedig ezen a ponton saját (...) munkájának legfontosabb szakmai kritériumait tehette volna láthatóvá”, ezért aztán szótára, ahelyett, hogy „megbízható, komoly alapzatát jelentette volna mindazoknak a nyelvészeti és kulturális antropológiai vizsgálatoknak, amelyek a szlengkutatásra települhetnek”, jelen formájában a „metodológiai alapvetésének tisztázatlansága miatt megreked a jópofa kamaszolvasmány” szintjén (SZILÁGYI 1999: 12).

nált szótárak”-ban²⁰ (14) is, és akkor a szerző által ezek között nem említett további szótárakból kimutatható egyezéseket még nem is vettük számba. Az átnézett 210 szócikk címszavai közül²¹ mindössze 72 nem található meg a szerző által megadott forrásokban. Az ebben a 72 szócikkben olvasható szavak se mind új adatolásúak, hiszen például az *így jártál*, *kavarógép*, *kopter* már előfordult más szótárainkban, a PARAPATICS adatolta *imcsiz* ’imád’, *ingyért* ’ingyen’, *ismi* ’ismerős’, *ismiz* ’ismer’, *iszi* ’ital’, *iszonyat* ’nagyon’, *izgi-mizgi* ’izgalmas’, *keri* ’keresztstülő’, *kínai* ’nehezen érthető’, *koszi* ’koszos’-féle szavak pedig — mint ahogy erről már korábban szó esett — egyszerűen nem szlengszavak (legalábbis a szótárban semmi sem bizonyítja, hogy azok lennének).

10. Szlengszótárainkat vizsgálva megkerülhetetlen kérdés az is, hogy vajon milyen céllal készült az adott mű. Erről a kötetek összeállítói többnyire nem nyilatkoznak, vagy épp meglehetősen semmitmondó kijelentéseket tesznek. PARAPATICS ANDREA azt írja, hogy a munkája nem titkolt célja az, hogy „olyan szlengszavak és -kifejezések jelentésével is megismertesse olvasóit, amelyek valóban tolvajnyelvi, virágnyelvi alakokként funkcionálnak, nemcsak a hatóságok, hanem a szülők és a pedagógusok előtt is. Számos tanulmány, cikk, műsor szól ugyanis a fiatalok káros szórakozási szokásairól, amelyet gyakran még a szemfüles nevelő sem képes észrevenni egészen a komolyabb baj megtörténteig, mert gyermeke, tanítványa olyan »kódszavakat« használ a barátaival való társalgás közben, amely az idősebb korosztály számára értelmezhetetlen.” (12).

Én azt hiszem, a szülőknek és a pedagógusoknak a szerző általi célként megnevezett felvilágosítását nyugodtan elfeledhetjük, ez nem más jobb híján előkapott indokkeresésnél. Nemigen tudna ugyanis senki olyan esetet felsorolni, amikor egy szülő vagy egy tanár gyermekei, tanítványai „káros szórakozási szokásairól” azoknak nyelvéből, és nem más jelekből szerzett tudomást.

Sokkal inkább hihetünk annak a „jópofízó” mondatnak, amelyik a szótárt az „ősök és skacok, lélekidomárok és emiliák, főmuftik és aktakukacok, vagányok és jardok, kallerek és pingvinek”, azaz a „szülők és gyerekek, pedagógusok és tanítványok, igazgatók és beosztottak, alvilági emberek és rendőrök, ellenőrök, pincérek, pszichológusok, zenészek, sportolók, művészek” (12), magyarán mindenki számára ajánlja. Mindez azt jelzi, hogy a kötet elsősorban nem tudományos

²⁰ Ezek a munkák a következők: DAHN 1999, FENYVESI 2001, MSzkt., KÖVECSESI 1998, ÉKsz.², SÁRKÓZY 2005, SZABÓ D. 2004, TIMÁR–FAZAKAS 2003. — Kérdések természetesen már ezeknek a forrásoknak a kiválasztásával kapcsolatban is adódnak: Mi helye van egy köznyelvi szótárba (ÉKsz.²) is felvett adatoknak egy szlengszótárban? Hogyan ellenőrizte a szerző, hogy a MSzkt.-ba bekerült, és onnan átvett szavak milyen eredeti forrásból származnak, hiszen ennek a műnek a meritése jóval szélesebb (pl. időben), mint a saját szlengszótáré? Hogyan gyűjtött magyar szlengszavakat (és miért pont azokat a sok ezerből) FENYVESI orosz–magyar szlengszótárából, mikor az nem tartalmaz magyar szlengszómutatót?

²¹ A címszavak mellett szögletes zárójelben 38 címszóváltozat is szerepel, amelyek többnyire csak írásváltozatai a címszónak: **igény** [igény-], **így jártál** [Í. J.], **ikszdÉ** [ixdÉ] stb.

alkotás kíván lenni, hanem népszerű és jól eladható sikerkönyv: ez az elsődleges célja. Ilyen széles olvasóközönséget megcélozni nem is lehet másképpen, csak ha a szótár készítői eleve nem is kívánják a tudomány szempontjait meghatározó módon figyelembe venni, hanem inkább a közönségszórakoztatásra helyezik a hangsúlyt, még ha mindezt meg is próbálják a tudományosság látszatával eltakarni.

Ilyen „takaró” lehet a kiadó híre és korábbi kiadványai, a szerző nyelvészként való emlegetése, a „Felhasznált irodalom”-nak nevezett, de a felhasználás nyomait sehol se mutató bibliográfia (13–4), a „További fontos szlengszótárak” többoldalas listája, ami a szerző széleskörű tájékozottságát hivatott illusztrálni, de amúgy semmi köze sincs a kötet egészéhez, vagy ilyen „szépségtapasz” lehet az érintett műnek — ha már szótárról van szó — valamilyen lexikográfiai újítással (pontosabban bármilyen semmisségnek akként való beállításával) történő hirdetése.

10.1. PARAPATICS ANDREA szótára esetében ez a „szenzációs”, alcímbe kívánkozó „újítás” a „fogalomkörü szinonimamutató” (125–43), amit a szerző és a kiadó minden lehetséges helyen és alkalommal megemlít (ld. a kötetről megjelent tudósításokat, interjúkat, illetve a hátlap fülszövegét is) hangsúlyozva, hogy a „szótár végén található fogalomkörü mutató — a magyar szótárirodalomban elsőként — tematikus csoportokba rendezve adja közre a hasonló jelentésű, szinonim szlengszavakat”.

Az a kijelentés azonban, hogy „a magyar szótárirodalomban elsőként” a „Szlengszótár” tartalmazna fogalomkörü mutatót, nem állja meg a helyét. Szlengszótáraink több mint százéves története alatt sok olyan munka készült²², amelyekben valamilyen módon összegyűjtve (ha nem is mindben külön fejezetet alkotó mutatóként) megtalálhatók a rokon értelmű szavak. BOROSS–SZÜTS szótárjai (1987, 1990), a Szleng szótár (1998), KÖVECSÉS (1998) és FENYVESI (2001) művei nem tematikus, hanem betűrendes szinonimamutatókat tartalmaznak, TÓTH K. 1990, KISS 1991, 1992, 2008, valamint SZABÓ E. 2008 pedig a szócikkekbe építette be a rokon értelmű szavakat. Bizonyos tekintetben témakörök alapján szerveződik és szinonimákat sorol ZOLNAY–GEDÉNYI 1996 (könyvükben egy-egy fejezet egy-egy témakör szavait tartalmazza) és ANDRÁS–KÖVECSÉS 1989 is. Ez utóbbi munka teaurusz, s mint ilyen nem más, mint egy betűrendes szinonimaszótár. E művek mellett van olyan szlengszótárunk, amely 32 500 adatát nem szócikkekben, hanem PÓRA klasszikus szinonimaszótárának (PÓRA 1907) elrendezési elvét követve 23 nagyobb fogalmi kör alá, azokon be-

²² Ezekről elvileg mind a szótár kiadójának, a sorozatot szerkesztő és szótárgyűjteményéről is jól ismert KISS GABORNak, mind a kötet szerzőjének tudnia kellene. PARAPATICS ANDREA kezében ugyanis — legalábbis irodalomjegyzékének tanúsága szerint (15–7) — megfordultak fogalomkörü mutatót tartalmazó szótárak is, érthetetlen tehát, hogy miért feledkezik el erről. Persze mivel a „További fontos szlengszótárak” alatt felsorolt művek könyvészeti adatainak elrendezése feltűnően emlékeztet egyéb, mások által (a szerző szerencsétlenségére épp általam) összeállított szlengszótárlistákéra, nem lepődnek meg, ha kiderülne, hogy a bibliográfiában felsorolt művek egy részét csak címről ismeri.

lül mintegy 1760 címszóba rendezetten, azaz egyféle hatalmas „témaköri szinonimamutatóként” közli (HOFFMANN 1996). Ezek mellett természetesen akadnak olyan szlengszótáraink is, amelyek pontosan olyan témaköri mutatót tartalmaznak, mint PARAPATICS munkája: SZIRMAY 1924 és KÁLNAY–BENKES 1926. De ilyen típusú tematikus elrendezést találunk RÓNAKY (1995/1997/1999) könyvének szójegyzékében is (1999: 107–49).

Mindezt szem előtt tartva az a kijelentés, hogy „a magyar szótáirodalomban elsőként” PARAPATICS „Szlengszótár”-a tartalmaz fogalomköri szinonimamutatót, nem tűnik másnak, mint „az üzleti szempontok indokolta bombasztikusság”-nak (vö. SZILÁGYI 1999: 12).

10.2. Folytatva annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy mi lehet egy szlengszótár célja, további, nem közvetlenül kinyilvánított információk is a rendelkezésünkre állhatnak. Az, hogy egy szlengszótár (esetünkben épp a PARAPATICS ANDREÁÉ) nem tudományos munka kíván lenni (elsősorban), egyértelműen kitűnik abból is, ha az adott szótár készítőjének szövegében lappangva valamiféle preskriptív, nyelvművelő szemlélet jelenik meg. (A preskripció és a tudomány szembenállásáról ld. SÁNDOR 2001b, kül. 241–4, KONTRA 2003: 27–8.)

Az előíró, nyelvművelő, népnevelő nézőpont érvényesülése a szleng kutatásában régi hagyományokra tekinthet vissza Magyarországon. A második világháború előtt élénk vita dúlt a szlenget kiirtani szándékozó, benne nyelvünket elcsúfító szörnyszülöttet látó nyelvvédők és a szlenget a nyelv természetes jelenségeként értelmezők között. A szópárbajba keveredő szerzők egyik részről általában azt hangoztatták — a Népszava hasábjain zajlott egyik vitából kiragadott idézetekkel illusztrálva —, hogy „A magyar nyelv olyan csodás szépségű, olyan zengzetes és minden magasztos érzést kifejező, hogy halálos vétek utcai jasszkifejezésekkel, tolvajnyelvvvel meggyalázni” (HARAGOS 1942: 9), a másik oldal pedig nyelvi tényeket felsorakoztatva hangsúlyozta, hogy „Nincs igaza [annak, aki] erkölcsi felháborodással sujtja a tolvajnyelv szavait. A nyelvi jelenségek ugyanis nem tartoznak az erkölcs kategóriájába, éppoly kevésbé mint ahogy egy fizikai törvényt nem lehet erkölcsösnek vagy erkölcstelennek nevezni.” (SZÁVA 1942: 16).²³

A második világháború után az 1963-ban elindult ifjúságinyelv-kutatásnak voltak erőteljes nyelvtisztító-fiatalágnevelő céljai, de a modern szlengkutatás megerősödésével párhuzamosan visszaszorult és napjainkra lényegében megszűnt irányzat tevékenységének szinte teljes sikertelensége épp azt bizonyította, hogy preskriptív megközelítéssel lehetetlen bármilyen használható eredményt elérni a szlenggel kapcsolatos nyelvtudományi vizsgálatokban (vö. KIS 1997: 265–6). Ezek fényében teljesen érthetetlen, hogy miért próbálkozik valaki napja-

²³ E polémiákra utalva jegyzi meg ZOLNAI BÉLA egyik írásában, hogy „Érthetetlen az a félműveltség alapuló ellenszenv (...), amely nálunk az úgynevezett jassz szavakat üldözi” (ZOLNAI 1943: 4). Vö. még KIS 1997: 260–1.

inkban ilyen gondolatok terjesztésével, különösen a nyelvművelést már a létezésével is megficskázó szleng esetében.

A „Szlengszótár” szerzőjének (lappangó) nyelvapoló vonzalmát különösebben nem lehet vitatni. A kötetben található kijelentéseken túl már akkor sejteni lehetett a nyelvműveléshez fűződő gyengéd szálakat, amikor PARAPATICS ANDREA szótárának bemutatóját ott láthattuk a 2008. június 19-i Szarvas Gábor Nap²⁴ nyelvművelő rendezvényei között, bár ennek oka még lehetett volna akár az is, hogy a kötet kiadója, KISS GÁBOR a Szarvas Gábor Nyelvészeti (?) Asztaltársaság titkára.²⁵ Hogy mégsem erről van szó, azt maga a kötet bizonyítja, amely több helyen (így a szlenggel kapcsolatosan is) tartalmaz nyelvművelő passzusokat, szóhasználatot. Ezek enyhébb esetben — mint amilyenekkel már az „Előszó” első bekezdésében találkozhatunk (és ne feledkezzünk meg a kötet második oldalára kiemelt Kosztolányi-mottóról se!) — a nyelvművelők által terjeszteni kívánt, ám a hétköznapi beszélők által soha nem használt „helyes magyar” kifejezések (*a mobiltelefonok rövid szöveges üzenetei* 'SMS', *világháló* 'internet', *internetes napló* 'blog'), a nyelvművelők által kitalált értelmetlen fogalmak (*írott beszéltnyelviség*) vagy üres közhelyek: „A nyelv a társadalommal szimbiózisban élve folyamatosan változik, és a technikai újdonságok révén felgyorsult élet még gyorsabb nyelvi változásokat indukál napjainkban. A műszaki vívmányok nemcsak egy újfajta (szak)szókincs kialakulását eredményezik nyelvünkben, hanem alkalmazásuk, használatuk során már meglévő szókészletünk megújulását is.” (7).

Találhatunk azonban direkt preskriptív kijelentéseket is. Szóba kerül a szleng mint nyelvi divat, a szleng mint a nyelvi igények kielégítője (7), és megtudhatjuk, hogy hol helyes használni a szlenget („A szlenghasználat megfelelő közege az informális, bizalmas társalgás”, 8), vagy hogy mi történik azzal, aki nem így jár el: „Aki pedig formális, hivatalos beszédhelyzetben is a szlengszókészletből válogatja szavait, azt a nyelvi értékítélet jelensége alapján közönséges, komolytalan, gyermekes és/vagy műveletlen embernek tarthatják — a szó vagy kifejezés stílusárnyalatától függően” (8).

A „nyelvi értékítéletet” maga PARAPATICS ANDREA is gyakorolja, amikor nem mulasztja el, hogy a kiadó nevében is elhatárolódjon az „egy-egy nép- vagy embercsoportot gúnyosan vagy lekicsinylően” jelölő (10) kifejezésektől: „A szlengszókincs e gyakori és ismert elemeit nem hagyhattuk ki a szótárból, de fontosnak tartjuk leszögezni, hogy sem ez a tény, sem a példamondatok nem

²⁴ A szó az élet tükre. (Jelentés a magyar nyelvről 2008). Fővédnök, megnyitó: örgrófnő Pallavicini Zita. Erről az rendezvényről rendkívül sajnálatos módon szintén az MTA (!) honlapja tudósított: [http://www.mta.hu/index.php?id=esemenyek&tx_calendar_pi1\[viewtime\]=1213308000&tx_calendar_pi1\[view\]=6&tx_calendar_pi1\[showUid\]=8549&cHash=37c73c52d4](http://www.mta.hu/index.php?id=esemenyek&tx_calendar_pi1[viewtime]=1213308000&tx_calendar_pi1[view]=6&tx_calendar_pi1[showUid]=8549&cHash=37c73c52d4). Az esemény kapcsán az örgrófság és az akadémia kétes értékű egymásratalálásáról ld. még dr. felsőeöri és patakfalvi Cseresnyési László megjegyzéseit (CSERESNYÉSI 2008).

²⁵ Vö. <http://www.e-nyelv.hu/2009-02-09/a-szarvas-gabor-nyelvészeti-asztaltarsasag-ulese-3>.

tükröznek semmiféle szerzői vagy kiadói véleményt, és ezekkel semmiféle közösséget nem vállalunk” (11).

Ez az óvatoskodó, avagy még inkább álszent magatartás nem szokatlan szlengszótáraink készítőinél vagy kiadóinál. A „Diáksóder” összeállítói például nemes egyszerűséggel kihagyták a szótárukból az általuk illetlennek ítélt szavakat, amelyek „napjainkban ugyan már nem botránkoztatnak meg senkit” szerintük sem, de közkinccsé tételüket még így sem merték vállalni (KARDOS–SZÜTS 1995: 11). KÖVECSES „Magyar szlengszótár”-a (1998) már tartalmazza a kiadó megítélése szerint nehezen vállalható kifejezéseket, de a kötetet egy olyan papírszalaggal ragasztották körbe, amely a következő figyelmeztetést tartalmazta: „A könyvben, természeténél fogva, obszcén szavak is találhatóak, ezért CSAK FELNŐTTEKNEK szánjuk.”

Nagyon pontosan ír erről a jelenségről is SZILÁGYI MÁRTON: „eszerint az elhárítandó veszély a nyelvhasználat eldurvulása lenne. A szlengszótárnak mint nyelvészeti, mentalitástörténeti vagy szociológiai dokumentumnak a fölfogása konfrontálódik itt a nyelvszokást befolyásoló, újust alakító kiadványként való prezentálásával, felújítva a nyelvművelés — erősen a XIX. századi nyelvfilozófiák meghatározta, nálunk mindmáig uralkodó — felfogását” (SZILÁGYI 1999: 12).

Úgy tűnik, mintha Magyarországon nyomtalanul telt volna el közel egy évszázad azóta, amikor BAUDOUIN DE COURTENAY a DAL-szótár általa szerkesztett kiadásához ezt írta előszavában: „Egy szótár tudományos pontossága abban mutatkozik meg, hogy a lehetőségekhez mérten tükrözi az adott nép való életét és valóságos nézeteit. Ha az élet vad és komor, a gyűjtőnek vagy szerkesztőnek bele kell törődnie e szomorú ténybe, s nincs joga azt szépíteni vagy éppen elhallgatni. (...) A lexikográfus nem nyirbálhatja meg, nem herélheti ki az élő nyelvet.” Ugyanitt hangsúlyozza: „Ha a nyelvben léteznek az »illetlen« szavak, az »utcai zsargon ocsmányságai«, a tárgyilagosság ezeknek a felvételét is előírja, bármennyire méltatlankodnak is emiatt a képmutatók, a Tartuffe-ök” (BAUDOUIN DE COURTENAY 1963: 189, idézi: FENYVESI 1997: 189).

PARAPATICS ANDREA elhatárolódása a „politikailag nem korrekt” adataitól azt mutatja, hogy nem a baudouini elveket vallja, helyette inkább azt érzékelteti, hogy munkájának egyik feladata a „helyes” nyelvhasználat és az anyanyelvi ismeretek terjesztése. Minden bizonnyal ezért is jelenhetett meg ez a szlengszótár „Az Ékesszólás Kiskönyvtára” sorozatban, mert egyébként elég nehezen volna megmagyarázható a szlengnek „ékesszólássá” minősítése.

11. Az eddigiekben olyan elméleti kérdésekről szóltunk, amelyeknek közvetlen kihatása van a szlengszótárak gyakorlati kivitelezésére. Nyilvánvaló, hogy ezek végiggondolása vagy ennek elmellőzése alapvetően határozza meg a szótárba bekerülő szavak, kifejezések feldolgozását a címszavak kiválasztásától a stílusminősítéseken át a jelentésmegadásig, és szinte megjósolhatóvá tesz bizonyos majd a szócikkekben (is) feltűnő problémákat.

Ezek a problémák szótáranként erősen eltérőek lehetnek. Lássuk, milyen gondok adódhatnak egy konkrét szlengszótár, PARAPATICS ANDREA vizsgálatra kiválasztott munkája esetében a már tárgyalt súlyos hibáján kívül, tudniillik hogy egyáltalán nem biztos, hogy ez a szlengszótár csak szlengszavakat tartalmaz!²⁶

11.1. A szótárt lapozgatva azt látjuk, hogy PARAPATICS ANDREÁnak nemcsak a szleng/nem szleng határ meghúzásával, azaz az adatok kiválasztásával vannak problémái, hanem azzal is, hogy hogyan rendezze a kiválasztott adatokat címszavak alá. A címszókiválasztásban számos nem szerencsés megoldást is láthatunk a „Szlengszótár”-ban. Előfordul, hogy nem szótári alak áll címszóként (*be-kaphatja, keni-vágja, lőttek, megjött*), de ennél jóval gyakrabban találkozunk azzal, hogy nem is egy szónyi terjedelmű a „címszó”, mint például a *van* + igeikötős igenév szerkezetekben: *be van baszva, el van szállva magától, ki van csukva, ki van tömve, le van égve, le van ejtve, le van robbanva, meg van zuhanva* stb. Ezeket javarészt egyszerűbb lett volna igeiként kezelnie PARAPATICS ANDREÁnak, hiszen például a *be van baszva* ’be van rúgva’ kifejezés helyett tökéletesen megfelelt volna a *bebaszik* ’berúg’ is (már persze ha szlengszó lenne), amiről minden magyar anyanyelvű tudná, hogyan kell képeznie belőle a participiumi formát. Ráadásul az igei alak használata révén sokkal egyszerűbbé vált volna az adott kifejezés megtalálása is a szótárban.

A kifejezések, szószerkezetek, frazémák betűrendbe vétele eleve nem szerencsés, ugyanis ezeket nem az értelmező vagy frazeológiai szótárakban megszokott módon, egy kiválasztott vezérszó alá sorolja be a „Szlengszótár” szerzője (esetleg emellett utaló szócikkekkel segítve a könyvet használó tájékozódását), hanem az egész kifejezést félkövérrel szedett „címszóvá” teszi, és ennek megfelelően illeszti betűrendbe. Így aztán egy „címszó” a *mereszi a seggét, a se kép, se hang, a van benne [egy-két, egypár] vonó* stb. Ezzel az eljárással a legfőbb gond az, hogy a szólások, kifejezések nagyon gyakran több (szórendi) változatban is élnek, ezért egyáltalán nem biztos, hogy az olvasó pont azzal a kezdőszóval fogja keresni az adott szószerkezetet, mint amivel PARAPATICS ANDREA megadja. Korántsem evidens az sem, hogy például a határozott névelővel kezdődő kifejezéseket (*a két szép szeméért, a levegőben lóg*) az *a* szerint célszerű besorolni. Az utóbbi kifejezés szócikke mutatja is ezt, ugyanis az *A* betűs szavak

²⁶ A szótár elkészítésével, a belekerülő szlenganyag kiválasztásával, feldolgozásának módjával, szempontjaival nem szorosan összefüggő, hanem inkább a szótárra közvetve kiható nyelv-szemléleti-szövegezési problémaként jelentkező kérdésekkel még hosszasan, PARAPATICS ANDREA előszavát jóformán mondatról mondatra elemezve foglalkozhatnánk, hisz már a szerző legelső tagmondata is olyan állítást tartalmaz, ami a mai nyelvészet oldaláról nézve teljességgel tarthatatlan: „A nyelv a társadalommal szimbiózisban élve folyamatosan változik” (7). Ez a néhány szó azt állítja, hogy a nyelv valamiféle önálló létező (a kapcsolódó strukturális metaforát felfejtve: valószínűleg egyféle élőlény), ami más önálló létezőkkel (például a társadalommal) szimbiózist tud létrehozni. Ennek a nyelvkoncepciónak a tarthatatlansága oly mértékben triviális, hogy manapság már talán említést sem érdemelne.

közé besorolt *a levegőben lóg* mögött szögletes zárójelben ott szereplő *lóg a levegőben* alakváltozatot hiába keresnénk az L betűnél, ha mi épp a második helyre rangsorolt alakot szeretnénk megtalálni.

A kötetet használó olvasó nagy valószínűséggel egyébként is nehéz helyzetbe kerül ezek miatt a „másodlagos címszavak” miatt, amelyeknek használatát azzal magyarázza PARAPATICS, hogy „az ismétlések elkerülése végett a morfológiai felépítés szempontjából alig különböző változatok egy címszó alatt találhatóak meg (**susnya** [susnyás, susnyákos, süsnyés] ’sűrű növényzetű, gazonos terület, gaz’; **zsír** [zsíros, zsírkutya, zsírzsák] ’nagyon jó’). Az eltérő alakok oka lehet például az igekötőváltás **bedöglük** [ledöglük] ’elromlik, nem működik’), a képzőcsere (**amcsi** [ami] ’amerikai’) vagy a szórendcsere (**a levegőben lóg** [lóg a levegőben] ’bizonytalan, kérdéses’).” (9). Ez a módszer épp elfogadható lenne a *susnya* vagy esetleg még a *zsír*-féle szavak és szinonimáik esetében, amelyek betűrendileg egymás után, vagy legalábbis egymás közelében helyezkednek el. A valóságban azonban — mivel gyakran nem „morfológiai felépítés szempontjából alig különböző változatok” kerülnek egy címszó alá (vö. *kábelezik/kábelt fektet, kavar/kever, komment/komcsi* stb.), hanem eltérő kezdőbetűjű kifejezések — a nem első helyen állók megtalálása szinte lehetetlenné válik, hacsak nem ismerjük eleve a jelentésüket, mert akkor a szinonimamutató segítségével elboldogulhatunk. (Az persze költői kérdés, hogy miért akarna valaki egy szótárban egy olyan szót megkeresni, amit ismer.) Egyébként viszont meglehetősen reménytelen vállalkozás például az *ezredes* alatt értelmezett *százados*-ra rábukkanni (vö. még *bedöglük/ledöglük, beadandó/leadandó, bundáz/megbundáz, csillió/dzsillió/zsillió, egyszemű/félszemű kígyó, földbe/betonba/porba/sárba döngöl, jogalap/halalap* stb.).

A kettős címszavak gyakran fölöslegesek is, hiszen sokszor helyesírási változatokat találunk a szögletes zárójelek közé téve (*igény/igény-, ikszdé/ixdé, jard/yard, műkszik/műxik* stb.). Az ilyen írásváltozatok felvételét a szótárba nem sok minden indokolja, viszonylag gyakori alkalmazásának oka talán az a kezdő gyűjtőkre jellemző bizonytalanság lehetett, hogy a nyelvi anyag feldolgozója nem meri felülbírálni az adatközlők írásmódját. Ez természetesen csak az írásbeli adatgyűjtés során, illetve az írásbeliségben előforduló szavakkal kapcsolatosan fordulhat elő, erre néha utal is a szótár: *vébéká [írásban: vbk]*. Egy szlengszótárban azonban bőven elég csak a kiejtett alakváltozatot szerepeltetni, hacsak nincs valami olyan másik kifejezés a gyűjteményünkben, amelyiknek a magyarázatában segítségünkre lehetnek az írásváltozatok. Ezért aztán célszerűbb lett volna a *joystick*-ot és társait *dzsojsztik*-ra cserélni, a *gallyra/gajra megy* első szavaként szereplő népetimológiás *gally*-at elhagyni, és természetesen az *oké*-ből képzett *oksz*-t sem kellene *oxi*-ként szótározni.

11.2. A címszavak kiválasztását és a helyesírást is érinti a tulajdonnevek kérdése. PARAPATICS ANDREA ugyanis a szlengszótárak általános gyakorlatától el-

térően tulajdonneveket, elsősorban helyneveket is felvesz a szótárába. Mivel a szlengbeszédben használatos tulajdonnevek vitathatatlanul az adott szleng részét képezik, ennek a témakörnek a tisztázandó kérdéseit itt nem elemezve elfogadom az eljárását. Nem tudni viszont, hogy milyen alapon minősít valamit tulajdonnévnek, és miért nem tulajdonnév néhány „névgyanús” szó. Például az olyan fiktív nevek, mint *Bivalybasznád* vagy *Csajágröcsöge* a PARAPATICS ANDREA megadta jelentésük alapján (’ismeretlen, várostól távoli vidék, tanya’) nem tulajdonnevek, ellenben nagy kezdőbetűs helyesírásuk szerint mégis azok. Velük szemben viszont a *nagyfalu* ’Budapest’ közszó mind a szócikkek között, mind a mutatóban, ellentétben a *Butapest* ’Budapest’-tel, amely már kiérdemelte a nagybetűs szókezdetet. Természetesen tulajdonnévnek tekinti a szerző a *Batyi*-t ’Batthyány tér Budapesten’ és a *Koszos*-t ’Kosztolányi Dezső tér Budapesten’, viszont nem érthető, hogy a nem tulajdonnévi jelentésű *Bronx* ’veszélyes, általában szegények és cigányok, romák lakta utca, városrész’ mitől volna helynév a magyar szlengben. Ehhez hasonlóan *Rákosborzasztó*-nak vagy *Rákosrettenetes*-nek sincs pontos helyhez kötődő denotátuma, csak azt tudjuk róla, hogy ’Budapest belvárosától távoli kerület, lakótelep’.

A szlengnevek vizsgálatának — ami a legújabb névtani kutatások egyik divatos irányzata (vö. TÓTH V. 2008: 218–9) — fellendülése remélhetőleg választ ad ezekre a „Szlengszótár”-ban inkább csak ösztönösen, az egyéni nyelvérzék alapján eldöntött kérdésekre, például az olyan nyilvánvaló határesetekre, hogy PARAPATICS ANDREA szerint a *belvár* ’belváros’ nem tulajdonnév, szerintem (és a szó internetes előfordulásai szerint) viszont valószínűleg egyedül a budapesti Belvárost hívják így, tehát városrésznévként *Belvár*-nak kellene írni. Más szavak esetében is felvethető hasonló ingadozás, hogy mondjuk a *közgáz* (PARAPATICS szerint: ’közgazdaságtudományi egyetem’) nem *Közgáz*-e inkább, és ekként a Budapesti Corvinus Egyetem saját, honlapjának nyitóoldalán is vállalt neve. Ettől még létezhet a magyarban a *közgáz* szó is, de ennek jelentése nem ’egyetem’, hanem inkább ’közgazdaságtudományi képzést folytató intézmény, főleg egyetemi kar’.

11.3. PARAPATICS ANDREA szócikkeiben a címszavak után következő információként a szlengszavak szokásos mennyiségi minősítése (*ritk*, *gyak*) helyett egy objektívabb megoldással kísérletezett. Szótárában az „egy-egy jelentések gyakoriságát a sötét rombuszok száma jelzi. Bár a szleng [értsd: szlengszavak] megjelenési orgánuma nem kizárólag a világháló, úgy gondoltuk, hogy a szóbeli megnyilvánulások után ez tükrözi leginkább a szleng [értsd: szlengszavak] használati gyakoriságát, az internetes naplónak, fórumoknak — mint az »írott beszélnyelviség« legjellemzőbb közvetítőinek — köszönhetően. A magyar nyelvű weblapok között keresve tehát gyakorinak számít e szótárban a 10 000 feletti találat (ezt három rombusz jelzi), átlagosnak az 1000 és 10 000 közötti találat (két rombusz) és ritkának az 1000 alatti találat (egy rombusz).” (10).

Ez a szimpatikus, objektív mérést ígérő ötlet a gyakorlatban számos problémát vet fel. A legsúlyosabbról, hogy az írásbeliség, az írott szövegekbeli előfor-

dulás igazából semmilyen információt nem ad a beszélt nyelvről, és hogy az „írott beszélnyelviség” fából vaskarika, itt nem szólok. Felvetődnek viszont gyakorlati kérdések. Például az, hogy vajon melyik keresővel vagy metakeresővel végezte PARAPATICS ANDREA a vizsgálatát? Mert a különböző hazai és nemzetközi keresők nem egyforma találati számot adnak, ami eltérő kategóriákba sorolást eredményezhet. Az is izgalmas szakmai kérdés, hogy a 10 000 feletti találatok esetében (de akár már az 1000 felettiéknél is) milyen módon szűrte ki azokat a találatokat, amelyek nem a szlengszótárba felvett jelentésekhez, szavakhoz kapcsolódtak? Vagy hogyan járt el a tükrözött (másolati) weblapokkal, amelyek ugyanazt a tartalmat őrzik egy másik webcímhez kapcsolódva, egyfajta elektronikus duplikátumként?

Én magam a Google keresőjét²⁷ használva (a szűrést a magyar nyelvű oldalakra szűkítve) elvégeztem sok szó gyakoriságának az ellenőrzését, és számos eltérést találtam a szótárban közölt és a keresőben kapott adatok között, illetve több esetben megoldhatatlan feladattal kellett szembesülnöm. Például nekem nem sikerült megoldást találnom arra, hogy a *meglepi* ’meglepetés’ szó találatai között ne szerepeljenek a *meglep* ige E/3. tárgyas ragozású (*meglepi*) alakjai. Vajon a szerző egyenként nézte végig az általam csak erre az egyetlen szóra talált 202 000 adatot?

Vagy mi a helyzet a *megbasz*-szal, amit a szótár szerint feltűnően kevés, 1000 alatti számú adat képvisel az interneten? Hétköznapi tapasztalataim alapján ennek a szónak jóval gyakrabban (még a Google által nekem jelzett 5000-nél is gyakrabban) kellene előfordulnia. Elő is fordul 14 600-szor, mihelyst az igekötős igét *basz meg* alakban keressük. És akkor még nem is próbálkoztunk az ige E/2. személyű felszólító módú alakjával, amit elválasztani az ÉKsz.² által önálló indulatszóként felvett *bazmeg*-től és írásváltozataitól meglehetősen fáradságos munka lenne (vö. *baszd meg*: 27 600, *bazmeg*: 126 000, *bazdmeg*: 173 000 találat).

De vannak „fordított” eredményeim is, amikor PARAPATICS több előfordulást jelez, mint a Google. A *megmekken/megmakkan* 1000 és 10 000 közötti gyakoriságú (két rombuszos) szócikk. A Google találatainak száma 498 és 403, bár a toldalékos alakokkal természetesen ezer fölé kúszik a mutató. Ugyancsak „két rombuszosnak” jelzi PARAPATICS ANDREA a *herka* ’heroin’ szót. Én azonban a Google 5260 találatja között gyakrabban láttam a *Herka* családnevet, mint a kábítószer nevét. Szűkítve a kört a *herka*+kábítószer keresésre mindössze 123 találatot kaptam, a *herka*+heroin-ra is csak 228-at.

Rögtönzött ellenőrzésem összességében azt mutatja, hogy az egyszerű internetes keresés szinte semmilyen érdemleges információt nem ad a szlengszavak gyakoriságáról, azaz a szótár efféle adatai kétségkívül érdekesekek, de megbízhatatlanok.

²⁷ A Google (<http://www.google.hu>) nem is a legjobb az efféle keresésekre, mert bár kétségkívül gyors, nagyon sok oldalon keres stb., azonban nem ismeri a csonkolást, így adatai alapvetően csak egy-egy szóalakra vonatkoznak, tehát a ragos, toldalékos alakokat külön kell keresni.

11.4. A gyakoriság jelzése után a szócikkben a stílusárnyalatok szerinti minősítés (*tréf, durva* stb.) következik. A szerző alkalmazta hat minősítés valóság tartalmát, sajnos, nem tudjuk ellenőrizni, semmiféle kapaszkodónk nincs, hogy hitelesek-e, ugyanis minősítése elvi-gyakorlati alapjairól semmit sem közöl a szótár, csak azt, hogy a „szlengről való megfelelően differenciált gondolkodást segíti, ha az egyes elemeket stílusárnyalatok szerint is jellemezzük” (10). Csak gyanakodhatunk eddigi rossz tapasztalataink és a preskriptív szemlélet jelenléte alapján, hogy mivel a szerző adatgyűjtése erre a szempontra valószínűleg nem terjedt ki (nem is terjedhetett, hiszen részben különböző járművek törzsközönsége, valamint az internetes fórumok és blogok voltak az „adatközlői”), a minősítésekről — miként ez leggyakrabban lenni szokott mások munkáiban is — a saját ítélete, saját nyelvi ismeretei alapján ő maga döntött. Ez az erőteljesen nyelvművelő szemléletű eljárás azonban (ami mögött az húzódik meg, hogy a „tudós” anyanyelvi szakember ismerheti a legjobban a nyelvet, jobban, mint maguk a beszélők) semmi érdemlegeset nem tud mondani a szlengszavak stílusárnyalatáról, ugyanis csak a beszélők ítélete, a közösség szokásai mutatják meg, hogy egy kifejezés az adott csoportban tréfásnak minősül-e, vagy nem, hogy ugyanazok a beszélők csoporton kívüliekkel használva durvának érzik-e, vagy nem.

Ha PARAPATICS ANDREA stílusminősítései nem adatközlőitől, nem maguktól a szlengbeszélőktől származnak, akkor ezekből semmit sem tudunk meg a szlengről, legfeljebb a szerző nyelvi ízlését ismerhetjük meg általuk.

11.5. Folytatva a szócikkek felépítésének sorrendjében, a következő információ, amit kapunk, a címszó szófajára vonatkozik. Elvileg itt semmiféle buktató nem adódhat, hiszen egy-egy szó szófaját (különösen, ha példamondatok is vannak) nem nehéz megállapítani. Ehhez képest jó pár meglepetést rejteget a „Szlengszótár”. Megtudjuk például, hogy a *konyec* ’vége vminek’ szó a magyar szlengben ige. Sőt még a *nyalás* ’női nemi szerv orális ingerlése’ is az! De cserébe a ’nagyon jó’ jelentésű (?) *odavág* szavunk szófaja melléknév, mint ahogy ezt a példamondat is mutatja: *Az üldözős jelenet nagyon odavág a filmben!* Melléknéveink színes csoportját gazdagítják még azok a viszonylag csak körülményesen középfokúvá alakítható szavaink is, mint az *igény*, *IQ-harcos*, *jogalap/halalap*, *királyság* vagy épp a *kislány*. Ezek után szinte fel se tűnik a *kő*-nek (’teljesen’, például a *kőbuzi* szóban) határozószóvá, a *kiló*-nak ’száz forint(os)’ számnévvé minősítése, és meg se lepődünk, amikor kiderül, hogy a mai magyar szleng tartalmaz ige/melléknév kettős szófajú szavakat is (második, igei jelentése alapján az előbb említett *odavág* „melléknévünk” is az). Ilyen ige v a g y melléknév például a *kivan* és az angol eredetű *forget*. Ezeket látva jobb is talán nem feszegetni PARAPATICS ANDREA szófajtani ismereteit, beszéljen inkább maga a szerző, értésünkre adva, hogy nem sajtóhibák sorával állunk szemben: „Találkozhatunk néhány olyan szlenggel [értsd: szlengszóval] is, amely az ige és a melléknév között váltakozik: ennek oka, hogy egy vagy több tulajdonságot, jellemzőt egy cse-

lekvés fejez ki és a szövegben is igeként viselkedik — tehát egy igei szlengnek [értsd: szlengszónak] melléknévvel definiált jelentése van (**belefér** 'megoldható, elfogadható' *Belefér még indulásig egy fürdés és egy hajmosás?*). A jelenség magyarázata ez esetben a redukció: a *belefér az időbe* kifejezés rövidült le olyanmódon, hogy kissé csúsztatott tartalmát már csak az ige közvetíti a mondat állítmányaként." (11).

11.6. A szófaji kérdések által felvetődött, nehezen megmagyarázható szakmai hiányosságokat súlyosbítják a jelentéseket illusztráló példamondatok. Nem azért, mert ezeknek jó része fölösleges, hiszen a szerző szándékai ellenére sem adnak hozzá semmit az értelmezéshez. A fő baj ezekkel a mondatokkal az, hogy mindegyikük PARAPATICS ANDREA által van kitalálva, mint ezt maga a szerző büszkén be is vallja a veszélyes igazságokról a leplet lerántó filmek ismerős fordulatára építő mondatában: „A példamondatok minden esetben fiktívek, a bennük található nevek tartalommal való egyezése kizárólag a véletlen műve, ahogyan az egyes szám első személy gyakori használata sem a szerzőre utal” (11).

Ezt a mondatot azonban nem lehet viccként értelmezni. A szlengkutató számára minden eddigi hibája ellenére ez a legdöbbenetesebb kijelentés PARAPATICS ANDREA szótárában. A példamondatok a szlengszótárak legértékesebb részét szokták alkotni, ezeken a mondatokon keresztül szívárog be az élő, beszédmódként létező szleng a szótárak halott, betűrendbe merevített világába. Ezt a szleng minél teljesebb megismerhetőségébe vetett reményt oltja ki maga kreálta álmondataival PARAPATICS ANDREA.

A szociolingvisztika erről az empirikus nyelvészetet (a szociolingvisztika felelő nézve: magát a nyelvészetet) nyíltan tagadó, a valós nyelvi tényeket nem tisztelő, az íróasztal mellett példamondatokat gyártó eljárásról már régóta kimondja: ennek semmi köze sincs a tudományhoz, ez nem nyelvészet (LABOV 1972: xiii, magyarul idézi: SÁNDOR 2001a: 14).

12. Végére érve annak az elemzésnek, amely során a magyar szlengkutatás leglátványosabb területének, a szlengszótárkészítésnek a kérdéseit tekintettük át az elméleti és gyakorlati problémákat sorra véve, magától adódik a kérdés: vajon nem túlzás-e, hogy mindezt egy vékonyka szótárról ilyen terjedelemben, ilyen részletezettséggel és ilyen súlyosságú ítéleteket kimondva tettem?

A kérdés természetesen teljesen értelmetlen, ha abból indulunk ki, hogy a tudományban a bírálat, a legkisebb botlások feltárása is épp a közös cél elérését, esetünkben a magyar szlengkutatás színvonalának emelését és ezernyi nem tisztázott problémájának megoldását segítheti. Ehhez persze el kell fogadnunk, hogy a vita a tudomány legtermészetesebb élettere akkor is, ha a magyarországi nyelvészetben ezt sokan nem így gondolják, sőt betegesen irtóznak tőle.²⁸

²⁸ Akadt persze olyan is a magyar nyelvészet történetében, aki a vitát becsületbeli ügyként akarta elrendezni: „Mivel a vitában enyém lett az utolsó szó, Tóth ‚effendi‘ annyira megneheztelt reám,

Mindezekkel együtt mégis azt kell mondanom, hogy ha csak önmagában PARAPATICS ANDREA szótára miatt írtam volna le az eddigieket, akkor valóban túlzott terjedelműek és mélységűek volnának az elmondottak. Én azonban nem e g y szlengszótárról akartam szólni, hanem a szótárból vett példákon keresztül — a szerzői döntéseket és ezek elmellőzését a következményekkel szembesítve — szerettem volna rávilágítani arra, hogy a számtalan (talán még lényegtelennek is látszó), nagyvonalúan észre sem vett buktató, a szlengelméleti és a lexikográfiai felkészültség hiányosságai hogyan akadályozhatják meg egy jó színvonalú, tudományos célokra is használható szlengszótár elkészítését, és hogyan vezetnek mind a könyvet használni akaró nyelvész, mind a könyvet készítő leendő kolléga becsapásához.

Nem PARAPATICS ANDREA szótára a legfontosabb ebből a szempontból. Az eddig felsorolt kifogások eleve csak akkor volnának számon kérhetők, ha egy nyelvészeti munkát bíráltam volna. PARAPATICS ANDREA munkája azonban csak távolról emlékeztet egy nyelvtudományi eredményeket tartalmazó szlengszótárra. (Épp ezért tipikus példánya az utóbbi évtizedek szlengszótárainak.) Az írásom elején feltett kérdésre ugyanis, hogy vajon PARAPATICS ANDREA „Szlengszótár”-a a tudományos igényű nyelvészeti szótárak vagy a pénztermelő kiadói vállalkozások sorába tartozik inkább, elég egyértelműen azt válaszolhatjuk, hogy az utóbbiba. És mint ilyen, a maga nemében bizonyára kiváló alkotás. Ennek megítélése azonban nem az én feladatom, hanem a kiadóé, amely ezt már meg is tette.

Azt viszont kötelességemnek érzem elmondani, mit gondolok a Tinta Könyvkiadó felelősségéről ennek a szótárnak és szerzőjének kapcsán. Jó lenne ugyanis, ha a kiadó tisztában lenne azzal, hogy félrevezető reklámjaival, csúsztatásaival, szenzációhajhászásával és kritikátlanságával a tudomány oldaláról nézve meglehetősen nehéz helyzetbe hozott egy fiatal (leendő) kutatót, aki remélhetőleg minden sajtóbeli nyilatkozata ellenére tisztában van azzal, hogy a neki hírnevet szerző kötete csak sok tanulás, a jelenlegi súlyos hiányait megszüntető, fáradságos munka és a „Szlengszótár” mostani kiadásában látható szemlélet teljes elvetése után válhat nyelvészeti értékkel bíró alkotássá.

Mindettől függetlenül PARAPATICS ANDREA „Szlengszótár”-a természetesen ott van az eddigi magyar szlengszótárak mellett mind a képzeletbeli, mind a valós könyvespolcokon.

13. Nem elhanyagolandó kérdés viszont, hogy milyen újabb szlengszótárak fognak sorakozni a már odakerültek mellett ezen a polcon, vagy még inkább, milyeneknek kellene odakerülniük, mihamarabb elkészülniük.

A kérdés első felére viszonylag könnyű válaszolni, hiszen a jól látható tendenciák alapján nem nehéz megjósolni, hogy bizonyára a jövőben is a nem tudományos igényű és célú, inkább szórakoztató olvasmányok szánt munkák fog-

hogy, ámbátor személyesen nem ismertük egymást, két meglehetősen éles magánlevelet írt, melyekben egyéb kedveskedések közt még holmi párbajokat is emlegetett” (RÉTHEI PRIKKEL 1916: 210–1).

nak nagyobb számban napvilágot látni. Ezekre, mint a már ma is kézbe vehető előzményeikre, szinte minden mostani írásomban kifogásolt hiányosság jellemző lesz: azonosíthatatlan forrásból, homályos szlengkoncepció alapján, bizonytalan módszerekkel mutatnak be a fiatalok számára érdekesnek gondolt, innen-onnan összeválogatott, közszlengszerű ifjúsági nyelvi elemeket.

Szaporodnak majd kétnyelvű szlengszótáraink is, amelyeknek a többséget alkotó kétes értékű darabjai az előző bekezdésben emlegetett „könnyed stílusú” egy-nyelvű szótárak talajáról indulva készülnek el, fennen hirdetve, hogy a korszerű idegen nyelvi tudás záloga az élőnyelv és a szleng ismerete. Nagy valószínűséggel még az is előre megmondható, hogy az e típusban ma is többségben lévő angol–magyar szlengszótárakból íródik majd több, de szerencsés esetben (és mert egyre növekvő igény van rá) talán az olyan jeles szlenghagyományokkal rendelkező nyelvek, mint a francia, vagy olyan Magyarországon egzotikusnak számító nyelvek, mint a japán is nem túl sokára kiérdemlik, hogy legyen a magyarral összekapcsolt és hozzáértő szakember által készített szlengszótárak.

Várható szlengszótárainkat számba véve meg kell említeni, hogy bizonyos erre utaló jelek alapján egyes nem hétköznapi foglalkozások, hobbik vagy éppen szubkulturális csoportok szlengjei is helyet fognak követelni a szlengszótárak között. Én magam mindenekelőtt a kábítószer-fogyasztók szlengszótárának megjelenésére számítok a közeljövőben, de mivel meglehetősen terjedelmes és alapos munkákat ismerünk például a repülősök (HÁY 2005), a siklóernyősök (KOLLMANN 2005), a barlangászok (ILLÉS 2002), a sziklamászók (TONDORA é. n.) vagy épp a hegyikerékpárosok (VERTSE 1999) szlengjéről, ezeknek vagy az ezekhez hasonló szlengeknek az önálló kötetekben való feltűnése sem lenne meglepetés számomra.

Vannak olyan típusú szlengszótárak is, amelyeknek az elkészülése egyelőre nem remélhető. Nincsenek, és nem is nagyon várható, hogy lesznek például területi szlengszótáraink. Magyarországon a szleng és a nyelvjárások kapcsolatát alig vizsgálták (vö. KIS 1997: 242–3), és jelenleg se a szlengkutatás, se a dialektológia nem mutat abba az irányba, hogy ez a helyzet megváltozna, még akkor sem, ha megítélésem szerint a legizgalmasabb újdonságok és szlengszervező sajátosságok éppen az ilyenfajta kisközösségi nyelvváltozatokban volnának megfigyelhetők.

Az újabb szlengeket feltáró vagy a nyelvtanulást is segítő két- vagy többnyelvű munkák mellett vitathatatlanul szükség lenne a már meglévő adatokat feldolgozó szlengszótárakra is. Egyrészt célszerű lenne egy szakmailag ellenőrzött, folyamatosan bővülő, nyilvános, elektronikus szlengadatbázis létrehozására, másrészt pedig immár itt lenne az ideje a magyar szleng múltját feltáró-bemutató történeti és etimológiai szótár(ak) megszerkesztésének is. Ezek elkészülése nem reménytelen, de hogy a kezdeti bizonytalan lépéseket fogja-e eredményes munka követni, ma még nem tudhatjuk.

KIS TAMÁS

Irodalom

- Államrendőrség (1911): *A tolvajnyelv szótára*. A Budapesti Államrendőrség Főkapitány-ságának Bünyügi Osztálya. Budapest.
- ANDERSSON, LARS-GUNNAR–TRUDGILL, PETER (1999): A szleng. In: FENYVESI ANNA–KIS TAMÁS–VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. Szlengkutatás 3. Debrecen. 247–60.
- ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1989): *Magyar–angol szlengszótár. (Hungarian–English Thesaurus of Slang)*. Budapest.
- ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1991): *Angol–magyar szlengszótár. (English–Hungarian Dictionary of Slang)*. Budapest.
- BALASSA JÓZSEF (1924): A magyar tolvajnyelvről. In: SZIRMAY ISTVÁN: *A magyar tolvajnyelv szótára*. Budapest. 3–14.
- BÁRCZI GÉZA (1942): Jegyzetek a budapesti népnyelvről. *Magyar Népnyelv* 4: 71–89.
- BAUDOIN DE COURTENAY 1963 = БОДУЭН ДЕ КУРТЕНЭ: *Избранные труды*. В 2-х томах. Москва. Т. 1.
- BERKES KÁLMÁN (1888): *A tolvaj élet ismertetése*. Budapest.
- BERRY, LESTER V.–VAN DEN BARK, MELVIN (1954): *The American Thesaurus of Slang*. London–Toronto.
- BOROSS JÓZSEF–SZÜTS [= SZÜTS] LÁSZLÓ (1987): *A mai magyar argó kisszótára*. Budapest.
- BOROSS JÓZSEF–SZÜTS LÁSZLÓ (1990): *Megszóal az alvilág... (A mai magyar argó kisszótára)*. Budapest.
- COLEMAN, JULIE (2004–): *A History of Cant and Slang Dictionaries. Vol. I. 1567–1784*. Oxford, 2004. *Vol. II. 1785–1858*. Oxford, 2004. *Vol. III. 1859–1936*. Oxford, 2008. *Vol. IV. 1937–1984*. Oxford, 2009 (megjelenés előtt).
- COLEMAN, JULIE (2009): Slang and Cant Dictionaries. In: COWIE, A. P. szerk.: *The Oxford History of English Lexicography II. (Specialized Dictionaries)*. Oxford. 314–36.
- CSÁNYINÉ WITTLINGER MÁRIA (1987): *Egy miskolci szakközépiskola diákszavai*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 32. szám. Budapest.
- CSERESNYÉSI LÁSZLÓ, DR. FELSŐEÖRI ÉS PATAKFALVI (2008): Királyok, hercegek, örgrófok... *Élet és Irodalom* 52/25 (2008. június 20.): 13.
- DAHN, THOMAS C. (1999): *Wörterbuch der ungarischen Umgangssprache. (Ungarisch–Deutsch)*. Hamburg.
- DOBOS KÁROLY (1898): *A magyar diáknyelv és szótára*. Budapest.
- DUMAS, BETHANY K.–LIGHTER, JONATHAN (2002): Nyelvészeknek való-e a szleng szó?. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA–KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve*. Szlengkutatás 4. Debrecen. 277–91.
- ÉKsz.² = PUSZTAI FERENC főszerk.: *Magyar értelmező kéziszótár*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, 2003.
- FARKAS ISTVÁN (2004): *Börtön argó szótár*. Budapest.
- FAZAKAS ISTVÁN (1991): *Jasszok, zsarók, cafkavágók. (Életképek a vagányvilágból, ó- és új argószótár)*. Budapest.

- FENYVESI ISTVÁN (1997): Az orosz szleng és kutatása. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Szlengkutatás 1. Debrecen. 185–236.
- FENYVESI ISTVÁN (2001): *Orosz–magyar és magyar–orosz szlengszótár*. (*Русско–венгерский и венгерско–русский словарь сленга*). Budapest.
- FODOR ISTVÁN (2000): Szleng — bizalmas köznyelv. (Gondolatok két új szótár kapcsán). *Magyar Nyelvőr* 124: 248–53.
- FÜLÖP TAMÁS (1991): *A lenti laktanya katonáinak nyelvhasználata 1985/86*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 48. szám. Budapest.
- GÉMES BALÁZS (1982): *A kecskeméti diáknyelv szótára (1967)*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 10. szám. Budapest.
- GERENCSÉN FERENC szerk. (2004): *Angol szleng szótár*. Tárogató könyvek. Budapest.
- HARAGOS SÁNDOR (1942): A munkások és a magyar nyelv. *Népszava* 70/213 (1942. szeptember 20.): 9.
- HÁY GYÖRGY (2005): Repülős szlengszótár. In: HÁY GYÖRGY: *Amit a repülésről tudni kell*. Budapest. 217–56.
- HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár*. (*A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára*). Pécs.
- ILLÉS ÉVA (2002): *A debreceni barlangászok szlengje*. Szakdolgozat. Debrecen. URL: http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/szakdolg/illes_e.doc.
- JENŐ SÁNDOR–VETŐ IMRE (1900): *A magyar tolvajnyelv és szótára*. Budapest.
- KABDEBŐ OSZKÁR (1918): *Pesti jassz-szótár*. Mezőtur.
- KÁLNAY GYULA–BENKES JÁNOS (1926): *A tolvajnyelv szótára*. Nagykanizsa.
- KARDOS TAMÁS–SZÜTS LÁSZLÓ (1995): *Diáksóder*. (*Hogyan beszél a mai ifjúság?*) Budapest.
- KISS ESZTER (1999): Szlengszótár. *Élet és Tudomány* 54/41 (1999. október 8.): 1303.
- KISS KÁROLY (1963): *A mai magyar tolvajnyelv*. Budapest.
- KIS TAMÁS (1991): *A magyar katonai szleng szótára (1980–1990)*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 60. szám. Debrecen.
- KIS TAMÁS (1992): *Bakaduma*. (*A mai magyar katonai szleng szótára*). Budapest.
- KIS TAMÁS (1995): A magyar szlengszótárak. *Magyar Nyelvjárások* 32: 79–94.
- KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Szlengkutatás 1. Debrecen. 237–96.
- KIS TAMÁS (1999): Szubjektív vázlatpontok a szlengkutatás miértjéről. *Magyar Nyelvjárások* 37: 293–8.
- KIS TAMÁS (2008): *A magyar katonai szleng szótára*. Második, javított, bővített kiadás. Szlengkutatás 6. Debrecen.
- KOLLMANN ANDRÁS (2005): „Beadja, viszonylag”. (*A siklóernyős sport antropológiai megközelítése*). Budapest. URL: <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/szakdolg/kollmann.htm>.
- KONTRA MIKLÓS szerk. (2003): *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest.

- KÖVECSESZ ZOLTÁN (1997): Az amerikai szleng. In: KIS TAMÁS szerk. *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Szlengkutatás 1. Debrecen. 7–39.
- KÖVECSESZ ZOLTÁN (1998): *Magyar szlengszótár*. Budapest.
- KÖVECSESZ ZOLTÁN (2006a): *Angol–magyar szlengszótár*. Debrecen.
- KÖVECSESZ ZOLTÁN (2006b): *Magyar–angol szlengszótár*. Debrecen.
- KÖVECSESZ ZOLTÁN (2009): *Magyar szlengszótár*. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Budapest.
- KÖVESDI PÉTER–SZILÁGYI MÁRTON (1988): *Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 38. szám. Budapest.
- LABOV, WILLIAM (1972): *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia.
- MAGYAR CSILLA szerk. (2003): *PONS európai diákszótár. (Magyar–angol és magyar–német)*. Diákok munkáiból összeállítva. Barcelona–Budapest–London–Posen–Sofia–Stuttgart.
- MATIJEVICS LAJOS (1972): *A vajdasági magyar diáknyelv*. Újvidék.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ (2006): A szleng és a köznyelv. *Hungarológiai Közlemények* 37/2: 20–35.
- MSzkt. = KISS GÁBOR főszerk.: *Magyar szókinccstár. (Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára)*. Budapest, 2005.
- PARAPATICS ANDREA (2008): *Szlengszótár. (A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval)*. Az Ékesszólás Kiskönyvtára 6. Budapest.
- PÁTRÓVICS PÉTER (2004): *Német szlengszótár (avagy Die Leiden der jungen Wörter)*. H. n. [Budapest].
- PÓRA FERENC (1907): *A magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve*. Budapest.
- PUSZTAI FERENC (1994): Leíró lexikográfiánk változó és változatlan feladatai. *Magyar Nyelv* 90: 413–21.
- RÉTHEI PRIKKEK MARIÁN (1916): Bence. *Magyar Nyelvőr* 45: 210–3.
- RÓNÁKY EDIT (1995/1997/1999): *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadovázna a skacok?)* Az Embernevelés Kiskönyvtára 2. Szentlőrinc, 1995 (az utánnomott kötetekben: 1996). Második, javított kiadása: 1997. Harmadik, bővített kiadása: *Kész röhej! (A diáknyelv humora)*. Kolozsvár, 1999.
- SÁNDOR KLÁRA (2001a): Szociolingvisztikai alapismeretek. In: SÁNDOR KLÁRA szerk.: *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*. Szeged. 7–48.
- SÁNDOR KLÁRA (2001b): „A nyílt társadalmi diszkrimináció utolsó bástyája”: az emberek nyelvhasználata. *Replika* 45–46: 241–259.
- SÁRKÖZY MÁTYÁS (2005): *Mit is jelent? Sárközy Mátyás szótára*. Budapest.
- SZABÓ, DÁVID (2004): *L’argot des étudiants budapestois. (Analyse contrastive d’un corpus d’argot commun hongrois)*. Bibliothèque finno-ougrienne 13. Paris.
- SZABÓ, DÁVID szerk. (2006): *L’argot: un universel du langage? Actes du colloque «L’argot : un universel du langage?» organisé au Centre Interuniversitaire d’Études Françaises les 14, 15 et 16 novembre 2005 à Budapest*. Revue d’Études Françaises 11. Budapest.
- SZABÓ EDINA (2008): *A magyar börtönszleng szótára*. Szlengkutatás 5. Debrecen.
- SZÁVA ISTVÁN (1942): Ki tévedett? *Népszava* 70/225 (1942. október 4.): 15–6.

- SZILÁGYI MÁRTON (1992): Bakaduma. *BUKSZ 4*: 428–31.
- SZILÁGYI MÁRTON (1999): A szleng és határai. (Kövecses Zoltán, Magyar szlengszótár). *Élet és Irodalom 43/12* (1999. március 26.): 12.
- SZIRMAY ISTVÁN (1924): *A magyar tolvajnyelv szótára*. Mindent Tudok Könyvtár 16. Budapest.
- Szleng szótár 1998 = *Szleng szótár. (Magyar. Magyar–angol)*. [A külső borítón: *Szlengszótár diákoknak*]. Puska-sorozat diákoknak. H. n. [Budapest].
- SZÜTS LÁSZLÓ (2008): *Diáksóder 2*. Budapest.
- TAKÁCS ERIKA (2002): *Angol–amerikai szlengszótár*. Budapest.
- THOMANN MÓNICA–TÓTH KORNÉLIA (1994): *Magyar diákszótár (1965–1980)*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 62. szám. Budapest.
- TIMÁR GYÖRGY–FAZAKAS ISTVÁN (2003): *Szleng-szó-szedet*. Budapest.
- TONDORA EDINA (é. n.): *A debreceni sziklamászók nyelvhasználata*. Debrecen. URL: <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/hallgato/tondora.zip>.
- TÓTH KORNÉLIA (1990): *A sárbogárdi diáknyelv szótára*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 46. szám. Budapest.
- TÓTH VALÉRIA (2008): Beszámoló a XXIII. Nemzetközi Névtudományi Kongresszusról. *Névtani Értesítő 30*: 217–22.
- ÚJ PÉTER szerk. (1997): *Internetto zsargon*. Gyűjtötte NYÍRÓ ANDRÁS, szerk. ÚJ PÉTER. Előszó: PARTI NAGY LAJOS. Budapest.
- VERTSE TAMÁS (1999): *A hegyikerékpárosok nyelvhasználata*. Debrecen. URL: <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/hallgato/mtb/mtbindex.htm>.
- WARDHAUGH, RONALD (1995): *Szociolingvisztika*. Budapest.
- WHITE, A. SANDRI (1960): *Dictionary of Hungarian Slang*. New York.
- ZOLNAI BÉLA (1943): Képtelen szóképek a képes beszédben. *Magyar Nemzet 6/40* (1943. február 19.): 4.
- ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1996): *A régi Budapest a fattyúnyelvben*. Budapest.